HOLSTED BRØRUP VEJEN
egnens museumsforening

museums avisen

Nr. 1 | Marts 1986 | 7. årg.

14.

Med bus fra stenalder til vikingetid
- om udflugten d.2.nov.

SKODBORGHUS
- en næsten glemt middelalderfæstning

Det trebundne skel

Gravhøje som trigonometriske målepunkter

Arbejdsgrupperne

Arrangementer

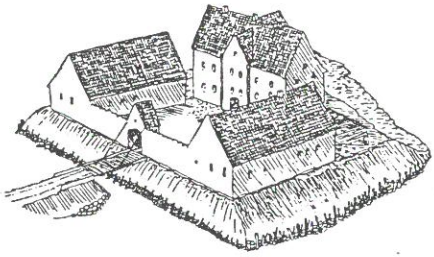

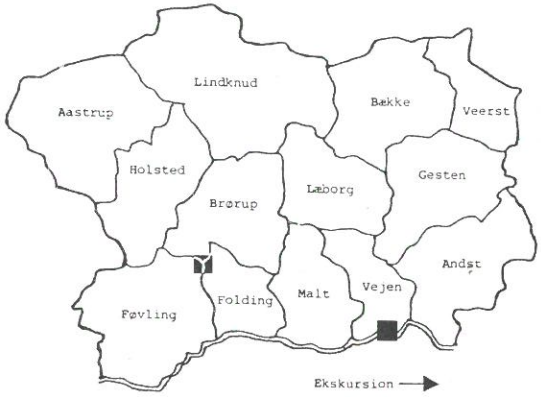

DE LOKALHISTORISKE ARKIVER

LOKALHISTORISK ARKIV FOR HOLSTED KOMMUNE	Vestergade 17, 6670 Holsted. Åbningstid: onsdage 15-18 eller efter aftale. Tlf. 39 20 10 Leder: Chr. Carstensen. Formaliseret samarbejde med AASTRUP SOGNEARKIV, der ledes af Olga Pedersen, Boldingvej 16, 6752 Glejbjerg. Tlf. 19 82 80.
HISTORISK ARKIV FOR BRØRUP OG OMEGN	Brørup Bibliotek, Stadionvej 4, 6650 Brørup. Åbningstid: torsdage 15-17 eller efter aftale. Tlf. 38 18 78. Leder: Holger Nielsen, tlf. 38 22 15.
LOKALHISTORISK ARKIV FOR VEJEN KOMMUNE	Østergade 2, 6600 Vejen. Tlf. 36 35 99. Åbningstider: mandag - torsdag 10-16, onsdag åben til 17.30. Leder: J. Wilh. Rasmussen. Skiftende udstillinger. P.t. "Folk i arbejde" - arbejdssituationer før og nu.

NÆRMERE MÅLET

1. januar begyndte en ny fase i museumsarbejdet. Arkæolog Svend Aage Knudsen blev ansat som museumsinspektør - på konsulentbasis. Inspektørlønnen - plus lidt mere at gøre godt med - er nu med på de kommunale budgetter. Når hertil lægges vore øvrige midler har vi i år et budget på omkring 300.000 kr. at arbejde med. En række lokaler er midlertidigt stillet til rådighed af Vejen kommune i det tidligere plejehjem Merci i Vejen.

Situationen er altså nu, at vi ikke har noget museum, heller ingen større samlinger, men vi har en faglig leder, der har stor viden og erfaring at trække på, og som sammen med bestyrelsen og arbejdsgrupperne skal bygge museet op.

Samarbejdet med Sv.Aa.Knudsen begyndte allerede i efteråret 1984, da Sv.Aa.Knudsen efter aftale med bestyrelsen gik igang med egnens bebyggelseshistorie, et omfattende registreringsarbejde, der skal være med til at danne grundlag for museet. Arbejdet fortsættes i dette halvår, hvor Sv.Aa.Knudsen bliver boende i København og således kun har kort vej til de arkiver, hvor hovedparten af oplysningerne til bebyggelseshistorien skal graves frem. Pr. 1. juli flytter hele familien her til egnen, nærmere betegnet til Stenbrogård, den gamle Peder Holdensen-gård, der ligger ved korsvejen nord for Brørup lige midt i museets arbejdsområde.

Dette første halvår har dog allerede budt på temmelig meget rejseri for Sv.Aa.Knudsen. Det gælder jo for bestyrelsen sammen med museumslederen om at få etableringsfasen planlagt i detaljer og så hurtigt som muligt at få

tilvejebragt forudsætningerne for statsanerkendelse og deraf følgende statstilskud. Denne planlægning kræver en del møder og forhandlinger, først og fremmest med de stedlige bevilgende myndigheder, hvis accept af opbygningsplanen naturligvis er en nødvendighed for at komme videre.

Lige siden museumsforeningen blev stiftet i 1979 har det været fastholdt, at museet skulle opbygges i et samarbejde mellem amatører og fagfolk. Bagved har på den ene side ligget den opfattelse, at amatører, der helt arbejder på egen hånd, kan risikere at havne i blindgyder og tabe gejsten på grund af arbejdets uoverkommelighed - og på den anden side, at fagfolk, der arbejder på egen hånd, kan komme til at leve et isoleret ekspertliv i forhold til egnens folk. Vi håber på frugtbar vekselvirkning.

Hvad der gælder museumsarbejdet som helhed, gælder også den lille underafdeling, der hedder Museumsavisen. Tanken med dette blad har jo fra starten været, at her skulle amatører og fagfolk sammen prøve at formidle egnens historie og forhistorie. Derfor glæder den gamle redaktion sig til at fortsætte og udbygge det samarbejde med museets leder, der tog sin begyndelse i oktobernummeret sidste år.

a.f.

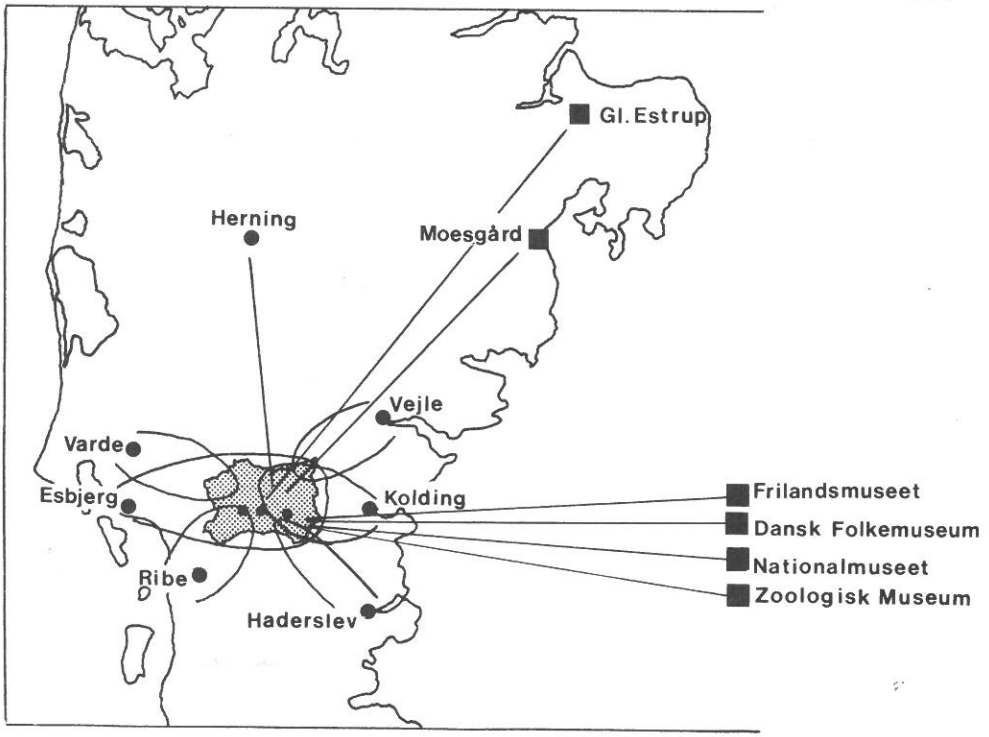

Når rammerne for museets fremtidige formidling af egnens kulturhistorie er etableret, ser vi frem til et godt samarbejde og en velvillig indstilling overfor tilbageføringer og deponeringer af lokale genstande, som i tidens løb er indsamlet af en række forskellige museer.

MED BUS FRA STENALDER TIL VIKINGETID

Lørdag den 2. november deltog 22 arkæologiinteresserede fra Egnsmuseumsforeningens område i en ekskursion til Sjælland med tre museer som mål: Vedbækfundene på Gl.Holtegård, Nationalmuseet i København og vikingeskibshallen i Roskilde.

Længe før det første hanegal begyndte bussen med Kaj Knudsen fra Askov ved rattet opsamlingen på Holsted station og fortsatte over Brørup og Askov til Vejen og videre ad hovedvejen, hvor amatørarkæolog Ingvor Filtenborg som sidste deltager steg på ved Tingskovhus.

Deltagerne var indstillet på en krævende dag, men samtidig sikre på, at turens oplevelser fuldtud ville godtgøre for anstrengelserne, og det ikke mindst, fordi Egnsmuseets fornylig ansatte inspektør, Svend Aage Knudsen, ville være guide både på Gl.Holtegård og på Nationalmuseet.

Det var en aftale, at Sv.Aa. Knudsen skulle støde til selskabet på en bestemt rasteplads ved den sjællandske motorvej. Chauffør Kaj Knudsen er ganske vist født på Sjælland, men der er sket meget på øen siden, herunder også anlæggelsen af motorvejene. Der er derfor intet at sige til, at han overså den omtalte rasteplads i første omgang. Men ved et fornyet tilløb lykkedes det at finde stedet og - hinsides den anden vejbane - få øje på den kommende museumsinspektør, der efter et flot crossløb over to motorvejsbaner blev hilst velkommen i bussen.

VEDBÆKFUNDENE

På den gamle smukke herregård Gl.Holtegård, der ligger nordvest for Holte, få kilometer fra Øresunds kyst, har Søllerød Museum i et af staldbygningerne indrettet en afdeling, som hovedsagelig tjener repræsentationen af de arkæologiske fund fra jægerstenalderen, der er blevet kendt som "Vedbækfundene". Der er tale om fund fra perioden, der strækker sig over ca. 2000 år - fra ca. 6000 til ca. 4000 år før vor tidsregning.

På denne tid var klimaet lidt mildere i dette område end i dag. Højskov med et rigt dyreliv, søer og vandløb samt en fiskerig fjord, der engang skar sig ind i landet fra Øresund, har dannet ideelle livsbetingelser for en jæger-samlerbefolkning, og der er da også registreret mere end 40 bopladser på Vedbæk-egnen, hvoraf dog kun få har været beboet samtidig.

Området har allerede omkring århundredskiftet vakt arkæologernes interesse, og der er i årenes løb også blevet foretaget flere udgravninger. Men det mest omfattende og resultatrige udgravningsprojekt gennemførtes i 1970'erne og 1980'erne, da man ved bopladsundersøgelser bl.a. fandt 22 skeletter af mennesker, der var blevet begravet med stor omhu. Især disse begravelser gav mange værdifulde oplysninger, der dels medførte nye erkendelser, dels stadfæstede tidligere antagelser om stenalderfolkets livs- og samfundsmønster, og det vakte opsigt også udover fagkredse, at nogle af de døde var gravlagt på kronhjortegevirer, og at gravene var dekoreret med rød okker. I et tilfælde var et barn gravlagt på en svanevinge ved siden af moderen. Det er de hidtil eneste begravelser af den art, der er fundet her i landet.

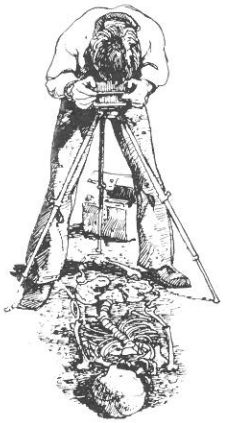

De døde er blevet begravet med smykker, våben og redskaber, der ikke blot røber meget om stenalderfolkets dødekult og dets forestilling om et liv efter døden, men også - gennem deres form og materiale - fortæller om kontakter til en videre omverden, f.eks. hen over Øresund og Østersøen.

STENALDERSTEMNING

Udstillingen på Gl.Holtegård, som er blevet til under museumsinspektør Sv.Aa.Knudsens medvirken, er en eventyrlig oplevelse. Med en udpræget kælen for detaljer og ved hjælp af optiske og andre tricks er der skabt en stemning, der hensætter den besøgende i et typisk stenalderland-

skab med skov og sø og den tids fauna og flora, med jægere på jagt, bopladsatmosfære, ildsteder og våben- og redskabs-"værksteder". Endda selve gulvet er præpareret på en måde, der giver fornemmelsen af at gå på en skovbund.

Efter en efterhånden tiltrængt rigelig frokost (tag-selv-bord), som kunne købes på stedets restaurant, gik turen til Nationalmuseet, hvor opmærksomheden under den fortsatte føring af Sv.Aa.Knudsen koncentrerede sig om afdelingen med lurerne, oldtidsafdelingen med bl.a. solvognen samt afdelingen med guldaltrene og arkivet med historiske dokumenter fra Holsted-Brørup-Vejen egnen.

LURERNE

For nogle blandt deltagerne har det nok været en overraskelse at erfare, hvor mange lurer der er blevet fundet i Danmark. I den store montre er der præsenteret 10 af dem i en imposant ophængning. Resten af de i-alt ca.35 lurer, som er fundet i Danmark, er mindre velbevaret og befinder sig i magasinet, enkelte er gået tabt. Lurerne fra Malt er blandt de udstillede. De er ikke de største, men hører dog til de flotteste i samlingen.

Når Egnsmuseet engang får sit eget hus, er der sikkert meget at hente på Nationalmuseet, som hører vor egn til, og helt umuligt skulle det jo ikke være, at lurene også var deriblandt. Men, selvom vores museumsinspektør utvivlsomt vil gøre sit yderste, kan vi ikke være sikker. Lurerne hører immervæk til Nationalmuseets hovedattraktioner.

Der blev også set på de guldfragmenter, der er blevet fundet ved restaureringsarbejder i Malt kirke, og som har affødt den antagelse, at kirken engang har haft et såkaldt gyldent alter. Der er tale om nogle småstykker, der - således formodes - er blevet liggende efter en kirkeplyndring. Ikke til at sammenligne med de velbevarede, monumentale og kunstnerisk imponerende gyldne altre fra andre kirker, som kunne beundres ved samme lejlighed.

Tilfældighedens spil: da gruppen forlod Nationalmuseet, trådte et deltagende ægtepar ud fra museets port for at stige ind i bussen, netop som et andet ægtepar ville gå forbi på fortovet. Men det standsede med et forbavset udråb. Og det gjorde det andet ægtepar også. Det var nemlig naboer fra Holsted, der her var rendt på hinanden i storbyen København.

FEM VIKINGESKIBE

Sidste etapemål var Vikingeskibshallen i Roskilde, hvor de fem vikingeskibe er udstillet, der i mere eller mindre bevaret tilstand i perioden 1957-62 blev hæ-

vet fra en spærring ved Skuldelev i Roskilde Fjord. Denne hævning, hvortil der måtte skabes en kunstig ø i fjorden, var et projekt af ualmindelig omfang, der stillede store fysiske og psykiske krav til udgravningspersonalet. Efter udgravningen fulgte den vanskelige opgave at samle og konservere skibsstumperne, der havde ligget på havbunden i ca. 1000 år, en opgave, der kan siges at være blevet løst tilfredsstillende, selv om der har været nogle skuffelser undervejs.

Skibsfundet, også kaldet Skuldelev-fundet, består af to krigsskibe, hvoraf det ene er et langskib til 20-25 årepar, to handelsskibe, hvoraf det ene har været oceangående af typen "knarren", og et mindre skib, der kan have været en færge eller en fiskerbåd. Med dette fund gives der her for første gang mulighed for at studere vikingetidens enestående Skibsbygningsteknik på fem forskellige skibe.

I vikingeskibshallen, hvis facade ud mod vandet består af en stor glasflade, skabes et samspil mellem fjorden og de opstillede skibe, idet de mørke skibssilhouetter står mod havvandets grønne, blinkende krusninger.

FLERE SKIBSVRAG

I bogen om udgravningsprojektet - "Fem vikingeskibe fra Roskilde Fjord" af Olaf Olsen og Ole Crumlin-Pedersen - nævnes, at man kender flere steder langs de danske kyster, hvor der ligger vrag af skibe, der er endnu ældre end vikingetidens fartøjer, og som bare venter på at blive hævet. Der er altså masser af spændende opgaver at se til for landets arkæologer - hvis der ellers bliver råd.

Efter besøget i vikingeskibshallen tog selskabet afsked med Svend Aage Knudsen, der tog til København igen. Og nu gik det sporenstregs hjemad igen. Man nåede frem til Korsør en færgeafgang tidligere end oprindeligt beregnet, og tilsvarende tidligere var alle også hjemme igen - opladet med et væld af indtryk efter en oplevelsesrig udflugt, der egentlig slet ikke blev så anstrengende, som det store program kunne give indtryk af.

Walter Jürgensen,
Fredensvej 6,
Brørup.

Tegningerne i artiklen gengivet efter Søllerød Museums udstillingsvejledning og efter Flemming Bau.

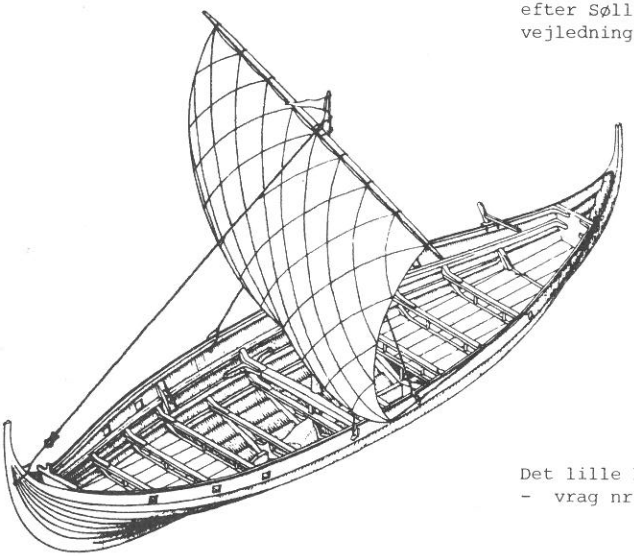

Det lille handelsskib fra Skuldelev - vrag nr. 3.

SKODBORGHUS -
EN NÆSTEN GLEMT MIDDELALDERFÆSTNING

"Lykke for Alvin, lykke for Alvin, lykke for Alvin. Jalawid" lyder runeindskriften på en guldbrakteat fundet ved Skodborg by i 1860, erne sammen med flere brakteater og et fornemt dragtspænde af guld med indlagte røde og grønne ædelstene.

I Nationalmuseets oldsagsprotokol er skatten blevet indført under stednavnet Skodborghus, men af et brev fra 1863 til Oldnordisk Museum fremgår det, at fundet er gjort af N.P.Madsen på Skodborg Mark "..ved pløjning på sin lod, hvor der forhen har stået skov, men som er opryddet i det sidste halve århundrede.." Fundstedet er senere blevet mere præcist stedfæstet sydøst for Skodborg landsby.

Selv om dette offerfund eller en hengemt skat altså ikke umiddelbart har noget med borganlægget Skodborghus at gøre, så kan fundets datering til 6-700-årene måske alligevel antyde noget af den tidsdybde, et ældre Skodborghus kan have haft. Således møder vi allerede stednavnet Skodborg i to uafhængige skriftlige kilder fra 1000- og 1100-årene, om end det kun er stednavnet Skodborg Å (senere Kongeåen), der

Fig.1. Guldbrakteat med runeindskrift. Fundet ved Skodborg by i Haderslev amt. Tegning 2:1 af naturlig størrelse.

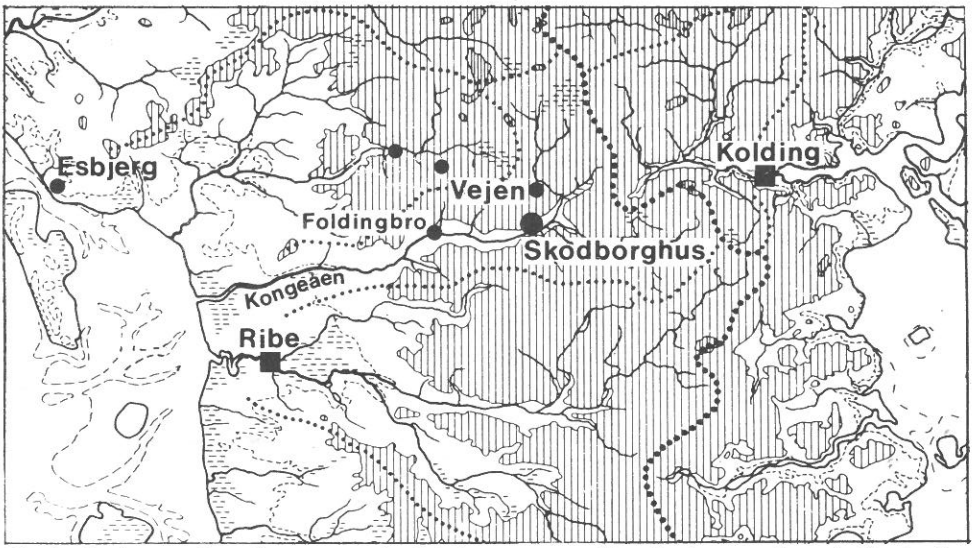

Fig.2. Kort over Kongeå-egnen og landskabsgrænsen mellem Sønder- og Nørrejylland. Den brede floddal og vandrige å har i fortiden især haft vitale overgange ved Skodborghus og Foldingbro. I middelalderen var Skodborghus Kongeslot en vigtig mellemstation på de kongeliges rejser fra Ribe til Kolding. (kortudsnit efter P.Bredsdorff, 1973).

nævnes som naturnavn. Stednavneforskere mener dog, at et sådant opkaldenavn må have sin oprindelse i en konkret borglokalitet.

Skodborghus er beskrevet af flere, og det er ikke tanken her at gentage stedets detaljerede ejendomshistorie og rækken af personalhistoriske efterretninger. Disse emner og landbrugshistoriske forhold er mest indgående behandlet af dr.phil. Oluf Nielsen i bogen "Historiske Efterretninger om Malt Herred" (udkom 1870, genudgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt i 1976). Også P.Eliassen (Historiske Strejftog i Kolding og Omegn, s.275-284, 1923) og Søren Alkærsig (Vejen sogn i Malt Herred, 1936-41) beskriver mange historiske efterretninger om Skodborghus, først som kongeligt slot i middelalderen, efter 1580 som adelig herredgård, indtil borgruinens sidste synlige bygningsrester forsvandt næsten totalt ved anlæggelse af en ny landevej tværs over voldstedet i 1862.

Når emnet alligevel tages op her og med undertitlen "En næsten glemt middelalderfæstning", så er den aktuelle anledning de nødudgravninger, som Esbjerg Museum foretog i oktober 1985. Ved nedlæggelse af en stikledning, som Naturgas Syd anlagde fra Skodborg til Vejen, påtraf man voldstedets vestlige del. Meget kraftige, nedrammede stolper og stenpakninger blev afdækket i ledningsgrøften og interessen blev vakt for at sætte disse nye iagttagelser i en anlægsmæssig sammenhæng.

Men desværre, voldstedet har aldrig rigtig påkaldt sig arkæologisk interesse og i Nationalmuseets arkiver foreligger der ingen eksakte optegnelser om voldstedets topografi, bortset fra nogle fåmælte beskrivelser af borganlæggets næsten totale udslettelse i 1862 og en lokal indberetning om stenbrydning på voldstedet i 1927.

Skal vi erhverve viden om borgens topografi, tilblivelseshistorie og bygningernes karakter, må vi gå til de historiske kilders beskrivelse og til det sene anlægsbillede på grundlag af bl.a. udskiftningskortet fra 1786, hvor såvel borggård, brodæmning og ladegård er gengivet. Det kan diskuteres, om disse bygningskomplekser kan føres helt tilbage til borgens udseende og topografi i middelalderen. Men nogle hovedtræk er det dog muligt at rekonstruere, selv om man også må lade fantasien spille med, som det er tilfældet på billedet s. 16-17.

Heltedigte fra 1000-årene

I 1043 vandt Kong Magnus den Gode på Lyrskovs Hede ved Slesvig et slag over Venderne, der havde været på røvertogter helt frem til Ribe. Til forherligelse af kongen skrev to islandske skjalde hver sit heltedigt (drapaer). Således står der i skjalden Tjodolvs digt:

"Min snilde Konge vandt sejr
synden for Skodborg Aa.
Nær stod den haarde Kamp
ved Hedeby".

Og skjalden Arnors kvad har linierne:

"Skjoldung voldte Vender sorger
ved den klare Skodborg Aa".

Kvadene er antagelig nedskrevet i sidste halvdel af 1000-årene og understreger, at der allerede på dette tidspunkt må have eksisteret et betydningsfuldt Skodborganlæg, som kan have lagt navn til åen, senere Kongeåen.

Leiðarvísir

I et håndskrift fra 1387 er samlet en rejsebeskrivelse fra midten af 1100-tallet, hvis hovedindhold er abbed Nikolás "Leidarvisir"- en vejviser for pilgrimme til Rom og det hellige land. I et afsnit af den geografiske beretning beskrives den sidste etape af hjemrejsen således:

"Fra Rom er der en lille 6 ugers rejse nordefter til Alperné og 3 nordpå til Hedeby. Fra Hedeby til Viborg er 7 dages rejse, midtvejs er da Skoduborga Aa..."

Abbed Nikolaus var hjemmehørende i et Benediktiner-kloster i det nordlige Island, og han vid-

es at være hjemkommen fra en længere udenlandsrejse 1154 og han døde i 1159.

Stednavnet Skotborg

Stednavneforskeren Kristian Hald har behandlet disse tidlige kilders navn Skotborg, som der korrekt skrives med t.

På samme måde som Trællens Borg/ Trelleborg og det jyske Jyndovn/ Jætteovn (dysser og jættestuer) er også Skotborg et såkaldt opkaldenavn, hvor forledet beskriver noget om stedets oprindelse eller i hvert fald de samtidige forestillinger om dets oprindelse.

Den gamle skrivemåde med t i Skot i kilderne fra looo- og llooårene, mener K.Hald må være det gammeldanske Skut, som betyder "skat, afgift". På denne form kendes ordet bl.a. fra ca.117o i sammensætningen Skutgarth, "gården, hvor kongens lensmænd bor, og hvor der skal betales skat". På samme måde kan Skotborg være borgen, hvor der betales "skat".

Dette er naturligvis et interessant udgangspunkt, både når man skal vurdere borgens alder, den geografiske beliggenhed og stedets senere betydning som kongeslot.

"Dresvold"

Der er endnu mange uklare spørgsmål omkring borgens ældste historie.

Om et tidligt borganlægs beliggenhed, mener såvel Eliassen og Alkærsig, at dette muligvis kan identificeres med et "Dresvold", som står opført som marknavn i Skodborg by,s udskiftningsprotokol fra 1775. Dette anlæg skulle da have ligget syd for Kongeåen.

Alkærsig mener endvidere "Da Hertug Abel i 1248 byggede Koldinghus, har han efter al sandsynlighed samtidig bygget Skodborghus, en afløser for den gamle vagtborg, men denne gang på den nordlige side af grænsen, ligesom Koldinghus..På grund af dens beliggenhed kom borgen hurtigt i kongens magt" (1936,s.34).

Selv om dette er gisninger, så vides Skodborghus at have været et af Kong Valdemar Atterdags faste slotte.

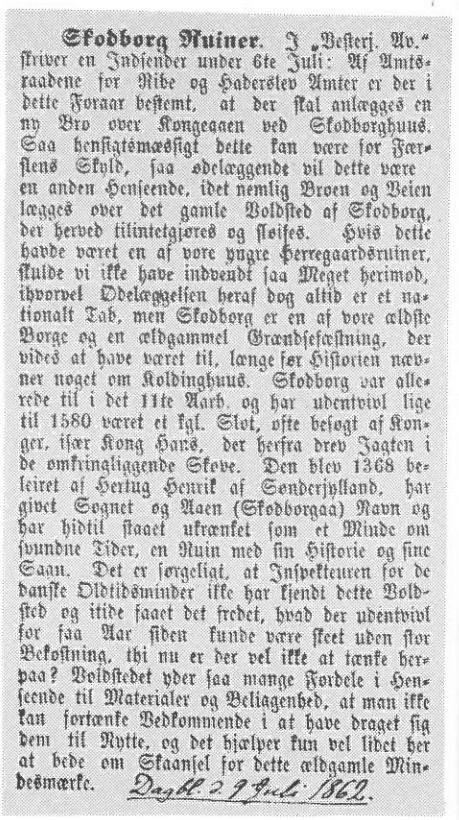

Skodborg Ruiner. I „Vesterj. Av." skriver en Indsender under 6te Juli: Af Amtsraadene for Ribe og Hadersleu Amter er der i dette Foraar bestemt, at der skal anlægges en ny Bro over Kongeaaen ved Skodborghuus. Saa hensigtsmæssigt dette kan være for Færslens Skyld, saa ødelæggende vil dette være en anden Hensende, idet nemlig Broen og Veien lægges over det gamle Voldsted af Skodborg, der herved tilintetgjøres og sløifes. Hvis dette havde været en af vore yngre Herregaardsruiner, skulde vi ikke have indvendt saa Meget herimod, ihvorvel Ødelæggelsen heraf dog altid er et nationalt Tab, men Skodborg er en af vore ældste Borge og en ældgammel Grændsefæstning, der vides at have været til, længe før Historien nævner noget om Koldinghuus. Skodborg var allerede til i det 11te Aarh. og har udentvivl lige til 1580 været et kgl. Slot, ofte besøgt af Konger, især Kong Hans, der herfra drev Jagten i de omkringliggende Skove. Den blev 1368 beleiret af Hertug Henrik af Sønderjylland, har givet Sognet og Aaen (Skodborgaa) Navn og har hidtil staaet ukrænket som et Mindе om svundne Tider, en Ruin med sin Historie og sine Sagn. Det er sørgeligt, at Inspekteuren for de danske Oldtidsminder ikke har kjendt dette Voldsted og itide faaet det fredet, hvad der udentvivl for faa Aar siden kunde være skeet uden stor Bekostning, thi nu er der vel ikke at tænke herpaa? Voldstedet yder saa mange Fordele i Hensende til Materialer og Beliagenhed, at man ikke kan fortænke Vedkommende i at have draget sig dem til Nytte, og det hjælper kun vel lidet her at bede om Skaanſel for dette ældgamle Mindesmærke. Dagbl. 29 Juli 1862.

Fig. 3. Avisnotits i Dagbladet om Skodborghus voldstedets skæbne ved anlæggelse af landevejen i 1862. Meddeleren er godt underrettet og muligvis er det Oluf Nielsen, som fra 1857 til 1861 havde arbejdet med bl.a. "Malt Herred" bogen, der udkom i 187o.

Ante castrum Skodbwrgh

Det var året, hvor den jyske adel i forbund med sønnerne af Grev Gert gjorde opstand mod kongen. De holstenske grever var draget ind i Jylland og belejrede borge som Skanderborg, Ålborg og Skodborghus.

Den 17.juli 1368 udstedte Hertug Henrik af Sønderjylland, holstenernes forbundsfælle, et brev, at Niels Pedersen skødede til Ridder Jannik Jensen alle sine ejendele i Emmerske i hans nærværelse 'foran borgen Skodborg' "Ante castrum Skodbwrgh".

Borgen var altså tilsyneladende

under belejring. Kilden lader ane, at Skodborghus allerede på dette tidspunkt må have været en stærk rigsfæstning.

Kongeligt slot

Kongens slot Skodborghus havde sin glansperiode i 14oo- og 15oo-årene. Ved rejser mellem Koldinghus og Riberhus brugte kongen jævnligt Skodborghus som mellemstation- bespisningen måtte lensmanden og hans slotsfoged sørge for. I kilderne nævnes Skodborghus også som et yndet jagtslot. Antagelig har dets nærhed til de vidtstrakte "Farrisskove" syd for Kongeåen været målet for de store jagtselskaber.

Periodens kilder i form af kongelige breve, lensfortegnelser og andre dokumenter underretter os desværre ikke om selve bygningskompleksets indretning. Man kunne have håbet på, at der var bevaret inventarlister, når slottet har skiftet lensmænd, men det nærmeste vi kommer dette er nogle rent administrative oplysninger.

Den middelalderlige bygningshistorie henligger således i næsten totalt mørke; først hen mod slutningen af borggårdens levetid møder vi skriftlige kilder, der berører bygningerne og topografien. Skal vi i fremtiden erhverve viden om den tidlige historie, er vi henvist til at foretage arkæologiske udgravninger. Her vil det måske nok være sparsomt, hvad der er bevaret af murrester og fundamentspor på selve voldstedet, men af de omgivende "voldgrave" og befæstningsanlæg kan der fortsat fremdrages iagttagelser i engterrænet.

Utvivlsomt er slottet blevet vedligeholdt og ombygget flere gange allerede i middelalderen. Det skete bl.a. i 154o,erne, da lensmanden Jesper Rantzau i 1542 havde fået kongeligt brev om:

"Bønderne, som tjener til vort slot Skodborghus, da vor Lensmand Jesper Rantzau lader samme store hus tætte med tagsten, og vægge mure i stolperne, skal være ham behjælpelig med at age sten, kalk osv, når han dem det tilsiger..." (citat efter Kr.la Cour Pedersen: Skodborghus, 1942, s.11)

Hovedhuset (samme store hus) har været i forfald og borggården ombygges tilsyneladende med murpartier i bindingsværk (vægge mure i stolperne). Oluf Nielsen peger på den mulighed, at forfaldet kan tilskrives ødelæggelser under Grevens Fejde 1534-36.

Et andet håndgribeligt vidnesbyrd om den varige vedligeholdelse møder vi i et kongeligt brev fra 1573 til kronens bønder i Malt Herred, da Anst Herred blev bortskilt fra Skodborg len, idet det anføres: "..halvparten af bønder i Andst Herred havde ligget til Skodborg og med dem havde hjulpet til at vedligeholde slottets huse med tag, tømmer og anden bygning ligesom broer, gærder, diger og anden del, men disse nu var lagte under Koldinghus, skulde de i Malt herred alene udføre arbejdet til Skodborg" (citeret efter Oluf Nilsen, 187o, s.6o)

Adelig hovedgård

Ved udgangen af 15oo-årene afsluttedes kongeslottets epoke, idet kong Frederik II ved et mageskifte i 158o afstod Skodborghus til Kirstine Ulfeld til gengæld for Vranderupgård i Seest.

På dette tidspunkt bestod godset af 18 fæstegårde og med i mageskiftet fulgte også kongens rettigheder i 28 selvejergårde, heraf de 7 i Vejen sogn.

De mange efterretninger om de skiftende ejerforhold, godsets forhold til bønderne og landbrugsdriften er allerede indgående belyst af Oluf Nielsen (187o), Alkærsig (1936-1941) og af Kr.la Cour Pedersen (1942). Hvad angår bygningskompleksets historie må nogle akter fremhæves her.

På grundlag af udskiftningskortets grundplan optegnet i 1786 (kopieret 1818 på matrikelkort) og synsforretninger fra 16oo-årene kan vi med nogenlunde sikkerhed rekonstruere såvel borggården og ladegården, som disse må have stået fra ombygningerne i midten af 15oo-årene til deres totale forfald i begyndelsen af 18oo-tallet.

Den mest indgående bygningsbe-

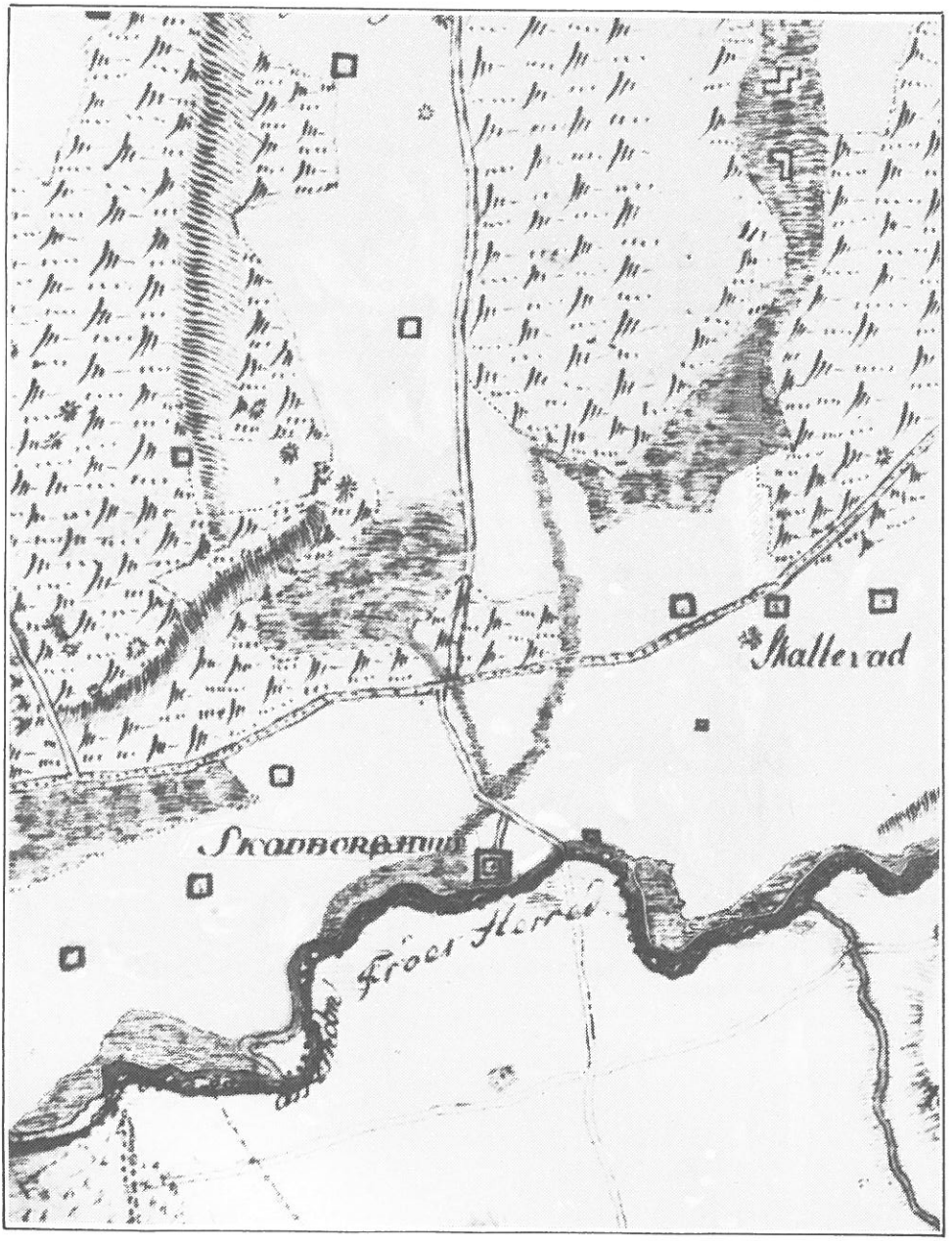

Fig.4. Udsnit af de originale Videnskabernes Selskabs kort, samkopieret af to kortblade, hvor egnen syd for Kongeåen er opmålt i 1795 og egnen omkring Skodborghus nord for Kongeåen er opmålt i 1801. Målforhold som originalkortene 1:20.000 (1 cm = 200 meter). Skodborghus er markeret med signaturen ⊡ , øst herfor ses den daværende vejoverførsel mod syd til Hertugdømmet Slesvig. (efter kort i Geodætisk Institut)

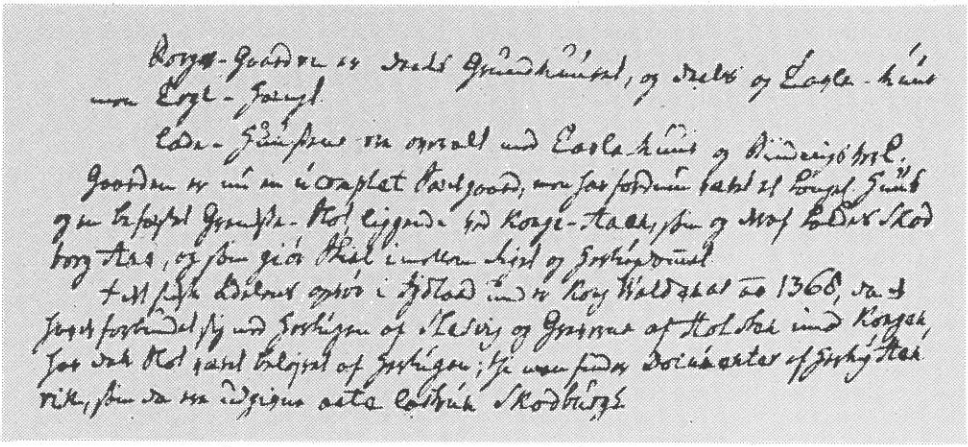

Fig.5. Uddrag af håndskrift med titlen "Noget om Herregaardene i Riber Stift" samlet af Mag.Andr.Kønig i midten af 17oo-tallet (Det kgl.Bibliotek Ny kgl.Saml.4°,756). Uddraget er næsten identisk med beskrivelsen af Skodborghus i Pontoppidans Danske Atlas, (Tomus V, s.714, 1769)

skrivelse, vi har kendskab til, findes i Gørding-Malt Herreders tingprotokol 1695-17o1, hvor det dengang yderst brøstfældige bygningskompleks beskrives i en synsforretning dateret 6.feb. 1696.

Synsmændene var kyndige og omhyggelige folk, men da deres fagudtryk i dag ikke er almindelige,er de i det følgende forklaret i parenteser (°..). Synsmændene skulle "Skodborghuses bygningerne efterse og besigtige" og som det fremgår af følgende uddrag, får vi et ganske detaljeret billede af bygningernes tilstand for snart 3oo år siden:

"På kornloftet i Borggården, "den store Stiensz" (° store stenstue), var tagstenene helt brøstfældige i skillingen, formedelst nogle af stenene var store og en del små. Kan ikke blive repareret at skyde vand fra sig, med mindre de bliver aftaget, omlagt og med ny sten forbedret. Lægterne er en del forrådnede. Loftet er en stor del forrådnet, og kan ikke blive korntæt, uden det bliver optaget, omploejet (°lagt om) og med nogle nye dele forbedret. Uden på Stienszen i den vestre ende var gavlen revnet i Sønder- og Nørhjørner fra øverst til nederst.

Fruerstue-skorstenen var i øverst nedfalden. Nørside ved hjørnet var en revne fra øverst til nederst i muren og gik udi fire grene. Desforuden lo andre revner i muren.

Porten på adskillige steder helt brøstfældig.

Vesterhuset er en del af tagstenene brøstfældige.

Sønderhuset moxen (° næsten) øde. En del af tavlene (° vægtavlene imellem stolper/ bindingsværk) udfalden og hverken loft, døre eller vinduer (° er tilstede). Skorstenen nedfalden til midt på.

Vandgangen (°forbindelsesmur) mellem Søndre og Vestre hus ganske forfalden og nogle tavl (° murtavler i bindingsværk) er nedfalden.

Lillehuset brøstfældigt

Bryggerhuset østen i borggården brøstfældig.

Ladegården Vestre hus: lade og stald. 31 fag (° rummet mellem stolperne i bindingsværk). På den vestre side var 19 fag af bemeldte hus sat på leder (° stolperne hæftet på tagrem). 12 fag var bygget af birketømmer, hvoraf en del af sylden var forrådnet.

Øksenhuset norden i ladegården, 27 fag 2 fag til porten. I den vestre ende en forfalden og rådden lynggavl. Tækningen nogenlunde ved magt. I porten en del af tavlene udfalden.

Fårestien østen i gården, 14 fag, mest bygget af el og birk, den østre side med lervægge, stolper, syld og tækning nogenlunde ved magt. Den vestre side med tavlvægge, mangel på sten og ler.

Til nødvendig reparation af vindebroen skal bruges to tylvter fjæle (° 2x12 kraftige planker).

ikke sættes i forbindelse med krigsskader efter Trediveårskrigen. Da Eggert Abilgård til Skodborghus i 1661 indgav sin jordebog til kongen tilføjede han: "Dette foreskrevne Gods har Polakkerne så ruineret, som stod hos dennem en ganske sommer igennem så det aldrig står til at bedre".

Borggårdens hovedbygning har de tilsyneladende ikke forvoldt så meget skade på, men de beskrevne mangler i bl.a. Sønderhuset "næsten øde, udfaldent murværk og hverken loft, døre eller vinduer, skorstenen nedfalden til midt på" er måske en bekræftelse på sagnet, der fortæller, at polakkerne bortførte en hel lade (Alkærsig, 1936, s.39).

I et håndskrift med titlen "Sönderskou, Estrup, Schodborghuus" (Landsarkivet i Viborg/ kopi Erik Larsen) beretter om borggården i uddrag følgende: "Schodborghuus er en sædegård (° hovedgård) beliggende ved Kongeaaen sydligt i Vejen sogn...Udi Hafn (° Hafnia = København) Fundationer findes anført pag.592, at både Borg-og Ladegård er af grundmuur, hvilket er urigtigt, thi det ere altsammen bindingsværk for nærværende tid og om det nogensinde har været af grundmur, må det være meget længe siden, i det mindste kan ingen af de nulevende huske det. Borggården består af 3 længer huus, tætnet med teglsten. Vaaningshuset (° beboelseshuset) har til den nørre side en kvist på taget, samme hus er forsynet med god rødtegl. Imellem borgen og ladegården er en bro under hvilken åen i forrige tider skal have gået..."

Som beskrivelsen understreger er en del af borggårdens bygninger på et tidspunkt blevet ombygget med bindingsværk, hvilket tilsyneladende sker ved de ombygningerne og istandsættelser lensmand Rantzau forestod i midten af 1500-årene, hvorom det er berettet "vægge mure i stolper" (se s.11).

Af andre synsforretninger og et skiftedokument fra 1798 er det i hvert fald for hovedbygningen nævnt, at den har grundmur og er forsynet med hvælvede kældre. Her kan et uddrag af håndskriftet af Mag.Andr.Kønig "Noget om Herregaardene i Riber Stift" (se fig.5) fra midten af 1700-tallet til slut citeres: "Borggården er dels Grundmuret, og dels og tavle-hus men tegl-hængt. Ladegården er overalt med tavle-mur og

Skodborghus ruin

Da Hans Kr.Thomsen i 1811 købte Skodborghus, var den rent ud sagt i en sørgelig forfatning og da Thomsen i 1814 fik tilbudt kro- og posthold, flyttedes Skodborghus op til Kolding-Ribe landevejen, lige overfor kroen. En del af byggematerialerne blev taget fra såvel borggården og ladegårdens faldefærdige rester.

Da Ny Skodborghus brændte i 1929, blev der fundet en del granitkvadre og munkesten, som kun kunne hidrøre fra borggårdens hovedbygning. Det var bl.a. materialer herfra, som et par år senere blev benyttet til mindestøtten, udført af kunstneren Hansen Jacobsen, som en kreds af lokale fik rejst på voldstedet i 1932 med indskriften:

"Her stod i seks Aarhundreder
det kongelige Slot Skodborghus".

I Nationalmuseets 2.afdeling findes den enkle grundplanskitse af Skodborghus voldsted, som her gengives i en aftegning fig.6. Den er udført af maleren Heinrich Hansen (1821-1890), som havde specialiseret sig arkitekturmaleri. Mest kendt er han nok for hans fremragende interiørskildringer af historiske bygninger, bl.a. Frederiksborg-interiører, der blev anvendt som hjælp ved rekonstruktionen efter slottes brand i 1859.

Efter hans død er grundplanskitsen indkommet til Nationalmuseet sammen med en række andre materialer i 1892.

De eneste bygningsspor han har gengiver, er voldstedets og brodæmningens kantning med store sten, rester af disse blev endeligt opbrudt i 1927 (se s.20).

Matrikelkortene

Det er forbavsende mange topografiske og anlægsmæssige detaljer, der har kunnet hentes fra matrikelkortet over Skodborghus jorder fra 1818. Det er bearbejdede udsnit af dette kort, som ses fig.8-9 og på grundplanen fig.10.

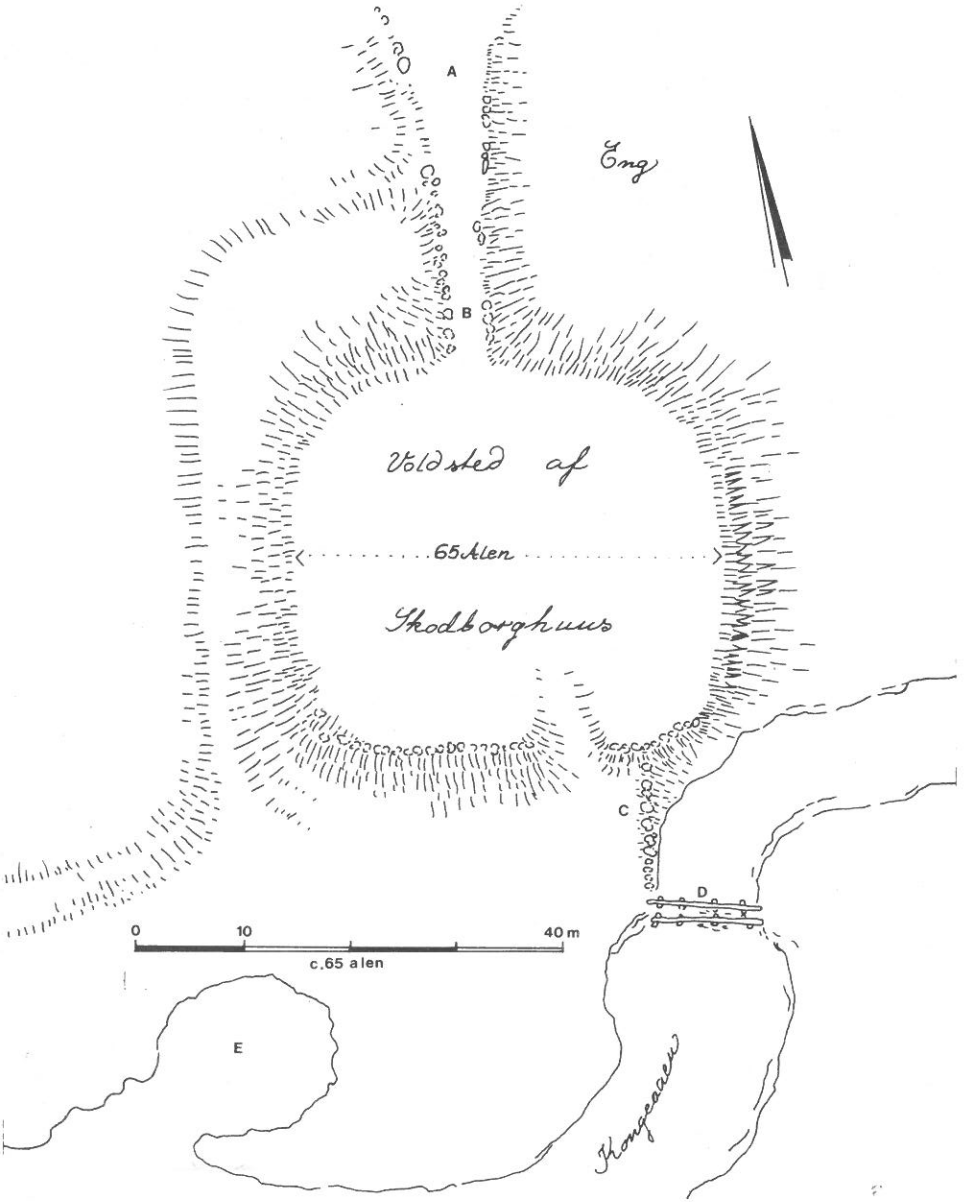

Fig. 6. Grundplansskitse af Skodborghus voldsted udført af Heinrich Hansen ca.1850. Originalskitsen er indkommet til Nationalmuseet i 1892 (NM 2.afd. j.nr.7787) og gengives i en rentegning i reduceret målforhold. Der er indlagt målestok og omtrentligt nord. **A** Brodæmning til ladegården. **B** Stensætninger kanter brodæmning. **C** Stensætning med "bro" over Kongeåen. **D** Mindre bro eller dæmningskonstruktion. **E** Dam ved udløbet af bækrenden i Kongeåen jævnfør matrikelkortet ‚1818' figur 8.

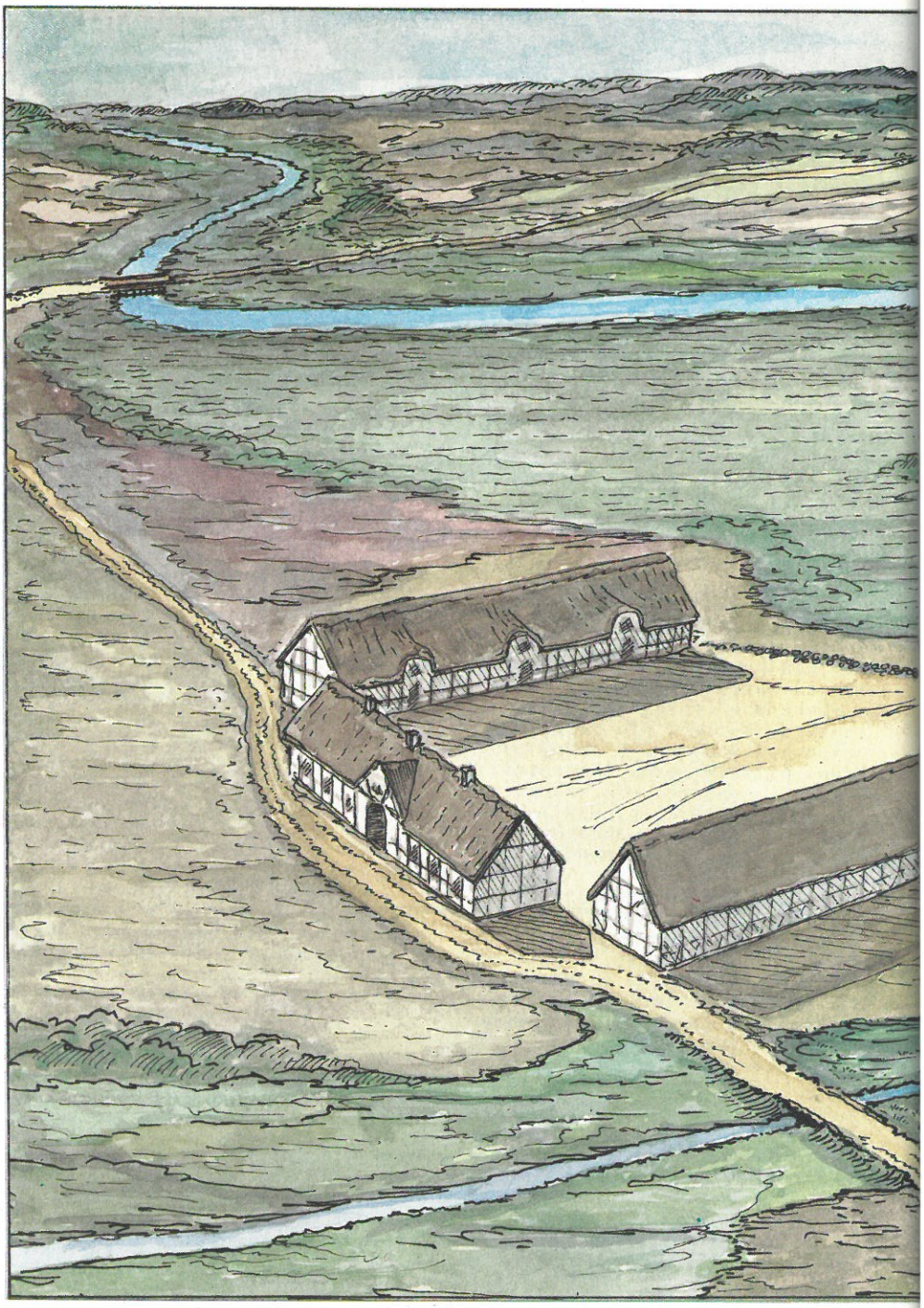

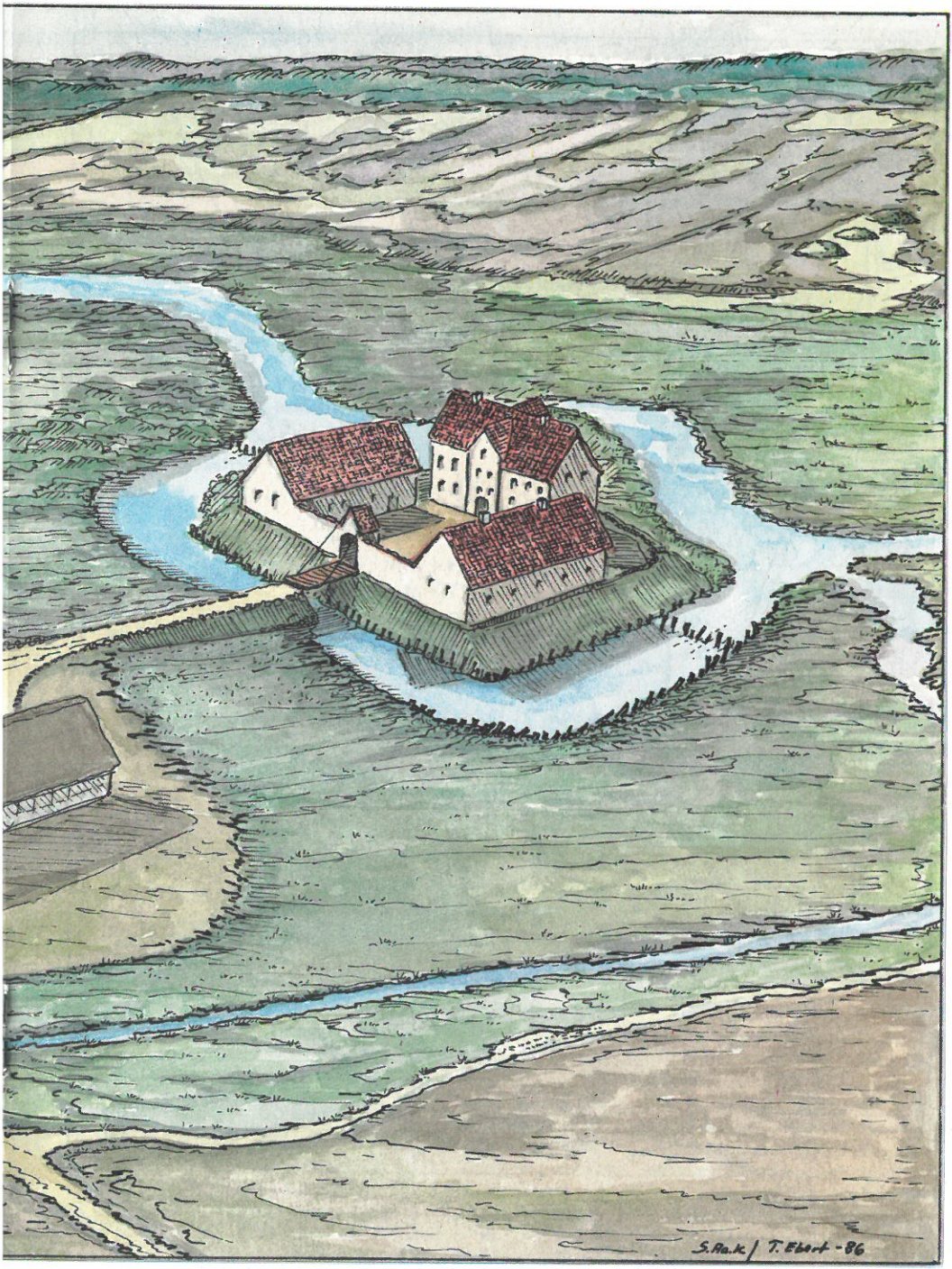
S.Rask / T.Ebert -86

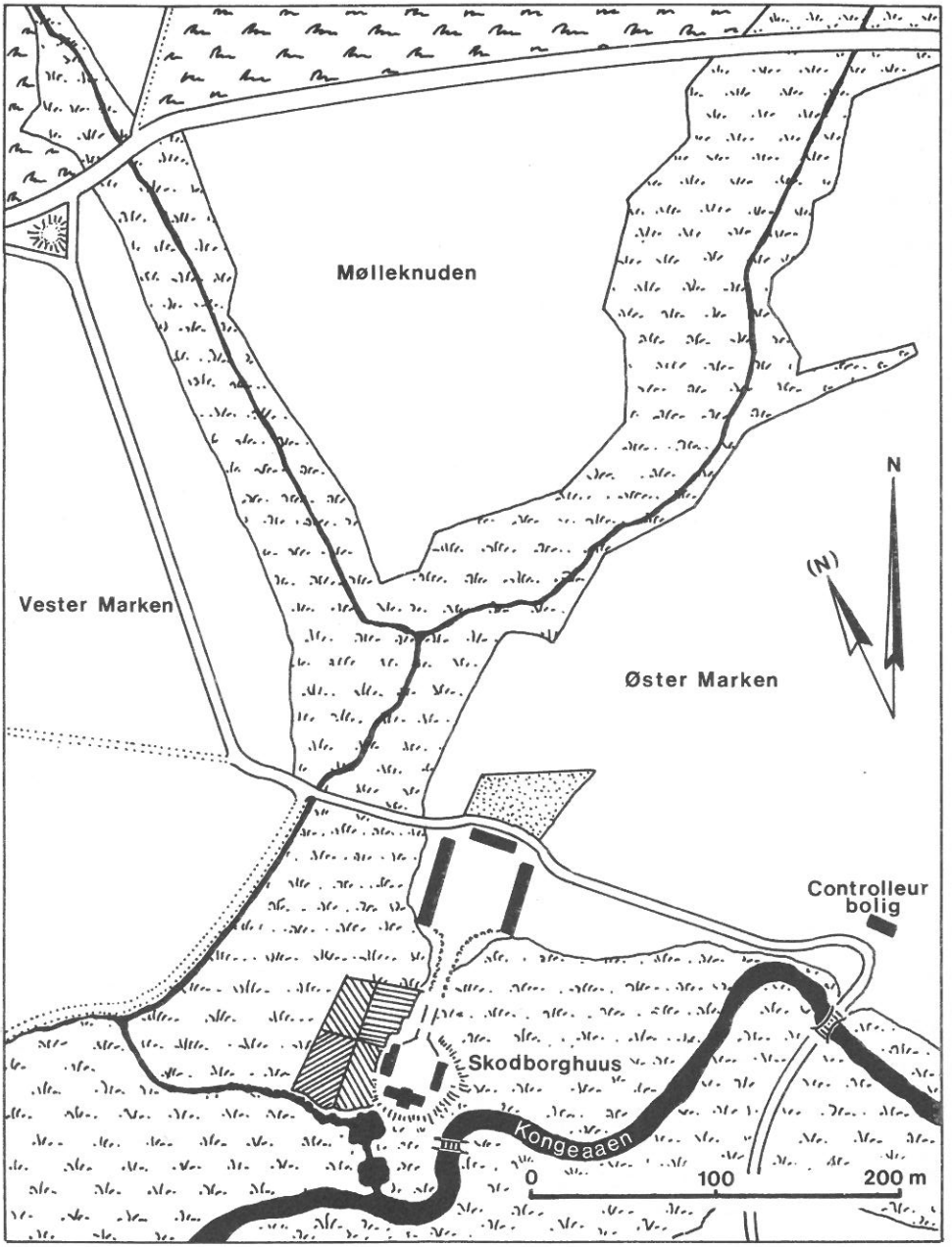

Fig.8. Topografisk kort ca.1786-1814 over Skodborghus-egnen bearbejdet efter det originale matrikelkort optegnet af Storm i 1818 som et kopikort af udskiftningskortet opmålt af Astrup i 1786. Målforhold 1:4000. **(N)** : nordpil på kort 1818. **N** : reelt nord. (kilde: original 1.kort, Matrikelarkivet 128-08, Vejen sogn).

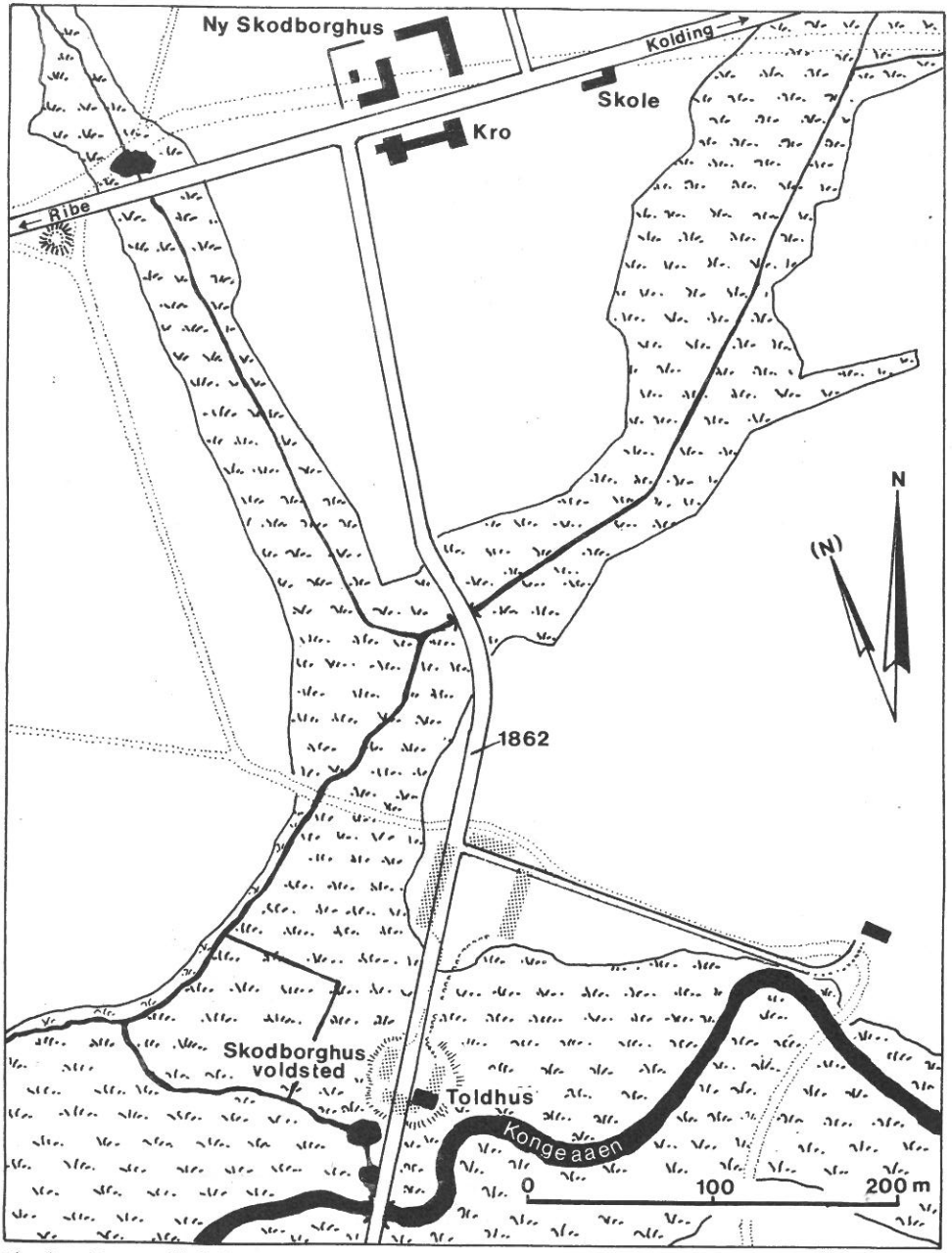

Fig.9. Topografisk kort ca.1869 over Skodborghus-egnen bearbejdet efter matrikelkort og Generalstabens ældste målebordsblade (kortblad S3, Skodborghus, opmålt 1869). Kort i målforhold 1:4ooo. ≈≈ nedlagte veje ═══ nye veje 186o-1869. (Kilder: Geod.Inst. og Matrikelarkivets original 1. og 2.)

Matrikelkortet optegnet af Storm i 1818 er ikke udarbejdet på grundlag af en nyopmåling af de topografiske forhold. Alle topografiske elementer med hensyn til bl.a. vådområder, Kongeåens løb, marknavne (f.eks. Mølleknuden, Vester Marken, Øster Marken) og også grundridset af Skodborghus borggård og ladegård, er afkopieret på grundlag af udskiftningskortet over Skodborghus jorder opmålt i 1786 af Astrup.

Således fremgår det af Matrikelarkivets protokoller, at alle genbrugskort i herredet har årstallene 1817/1818. Disse kort er ikke "samlet op" på stedet under matrikuleringen, men er indsendt til Matrikelkontoret og efter afkopieringen er originalkortene gået retur til bl.a. godsarkiverne. (oplysningerne skyldes arkivar Hans Ejner Jensen, Matrikeldirektoratet).

Da Captain Storm foretog afkopieringen, har han tilsyneladende ikke været opmærksom på, at Skodborghus borggård og ladegård ikke længere var faste, ibrugværende bygninger, men vel nærmest må have henligget som Alkærsig siger det: "..en sørgelig ruin.. dermed er herregårdens saga ude", da H.Kr.Thomsen i 1814 flyttede gården op nord for Kolding-Ribe landevejen, hvor der som nævnt blev brugt sten fra slotsgrunden til stuehuset. I øvrigt oplyser Kr.la Cour Pedersen "at stuehuset skal have haft nogen lighed med det gamle stuehus nede på Slotsgrunden, dog uden hvælvinger og kældere". Af historiske grunde kan vi dog være taknemmelige for den forældede matrikulering i 1818, idet det originale udskiftningskort er gået tabt.

Original 1. matrikelkortet er i brug helt frem til 1957, så det rummer et virvar af senere påtegninger, nyopmålinger og tilføjelser af ændringerne i vejanlæggene, hvilket også fremgår af de to her illustrerede stadier på fig.8-9.

I 1861 besluttede Ribe og Haderslev Amtsråd, at der skulle anlægges en ny bro over Kongeåen og i 1862 var den nye landevej ført tværs over voldstedet. Som det fremgår af fig.9 og 10 har vejdragningen snittet tværs gennem borggårdens hovedbygningen, spørgsmålet er så om der fortsat skjuler sig fundamentrester under den gamle vejbane eller om det har været nødvendigt at grave toppen af borgbanken. Når vejen efter sigende (Maler Erik Larsen i det gamle toldhus markeret med på fig.10) gentagne gange har måttet udbedres, fordi asfalten revner og gruset synker, så kan forklaringen være, at der fortsat står rester af hovedhusets kælderafsnit under vejen. Måske er de ikke blevet tilstrækkeligt opfyldt med stabilt materiale ved vejens anlæggelse i 1862.

I 1866 blev der bygget en bolig til toldkontrolløren på voldstedets østlige del (**T** på fig.10, **S** markerer nyere tilbygninger), som man kender fra grænsestedets postkort og som her ses på fotografiet fig.14. Kr.la Cour Pedersen fortæller, at man 1800-tallet, da "ville grave en brønd traf på et flere alen tykt lag hestegødning, så brøndgravningen måtte opgives" (1942, s.28).

I 1895-96 blev der foretaget yderligere voldsom afgravning af voldstedet, ja Kr.la.Cour udtrykker det næsten totaltudslettende "Slotsbanken blev ryddet i bund og grund, Store mængder fyld og kalk blev kørt ud i engen, og den sidste stendynge blev fjernet i aaret 1900" (1942,s.28).

Stenbrydning i 1927

Der var dog fortsat økonomi i stenbrydning på tomten, da kurvemager Johannes Laugesen, der boede i det gamle toldhus, i 1927 købte retten til at bryde granitsten til skærveslagning.

Købmand J.O.Brandorff og landinspektør Axel Johansen foretog en besigtigelse af dette arbejde og de indberettede deres iagttagelser til Nationalmuseets 2.afdeling (j.nr.581/29, Vejen sogn) ledsaget af en opmålingsskitse (fig.11).

Ved deres ankomst d.14.juli 1927 var stenbrydningen forlængst påbegyndt fra nordsiden og der var udgravet "et halvt hundrede kubikmeter sten" i en grøft mod nordøst. Man besluttede derfor at foretage en opmåling af de frilagte fundament-

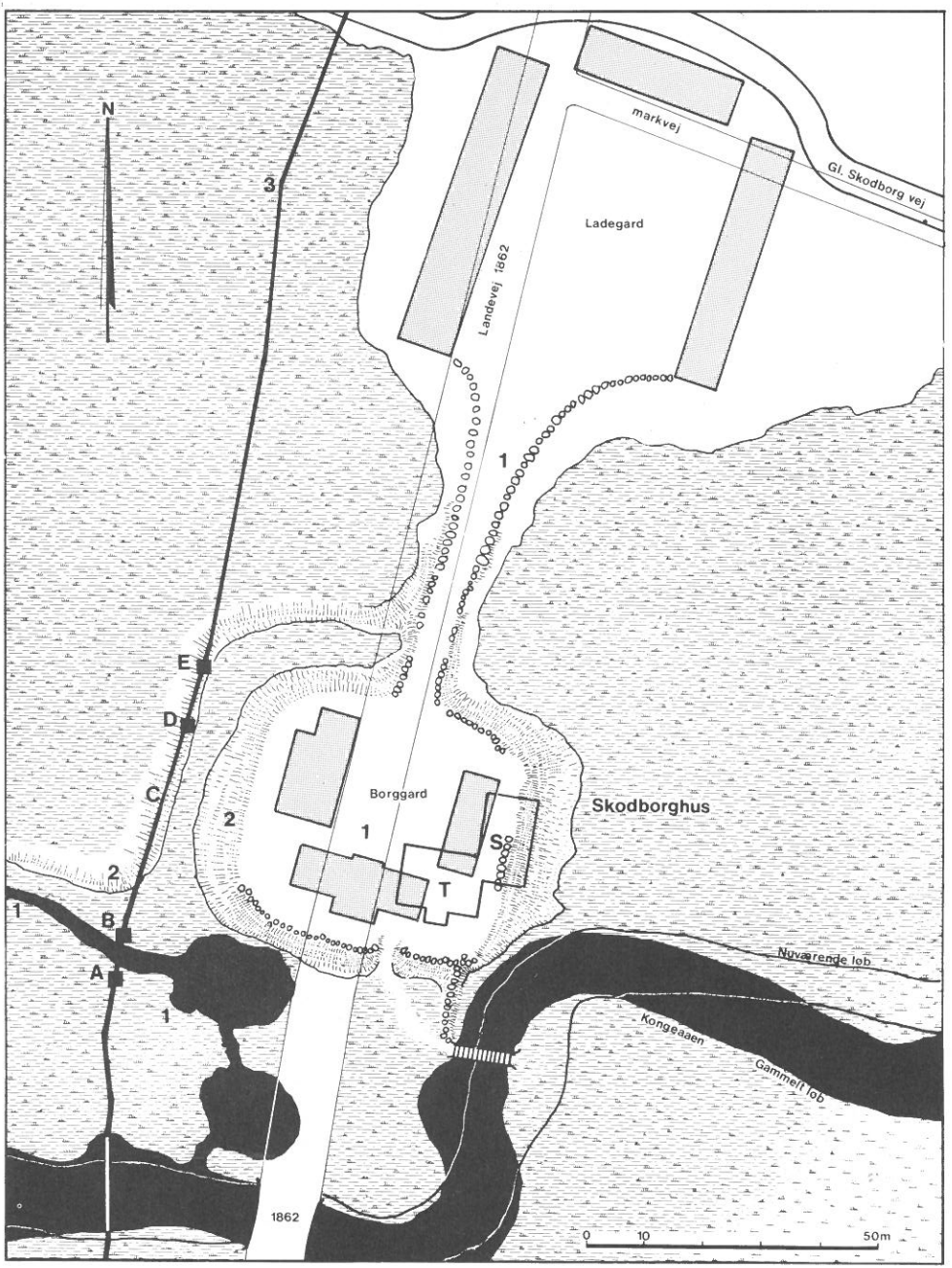

Fig. 1o. Grundplansskitse af Skodborghus borggård og ladegård. Rekonstrueret af S.Aa.K. efter: **1** Bygningsgrundrids på udskiftningskort 1786, afkopieret på matrikelkort 1818. **2** Heinrich Hansens grundplansskitse af voldstedet ca.185o. **3** Naturgas Syds matrikelkort med linieføringen af stikledningen anlagt 1985. **4** Esbjerg Museum udgravningsberetning j.nr.1519.

spor. Det er et nedfotograferet udsnit af Johansens opmålingsplan, der ses figur 11.

Sammenligner man den med Heinr. Hansen skitse (fig.6) er der en vis overensstemmelse. Mod nord må gravningen i 1927 have opbrudt resterne af de fundamentsten, der har stået i et stendige langs vejdæmningen over til voldstedets vindebro. Fundamenterne på selve voldstedet kan dels have været partier af Sønderhusets sokkel eller eventuelt en ydre stenmur langs voldbankens østkant. Stendiget mod syd ned mod Kongeåen er identisk med markering på Heinrich Hansens skitseplan.

Nogle af fundamenterne havde en bredde af 1,25 meter og en dybde på ca.1,5 meter og der var anvendt store kampesten fra o,5 m til 1,5 m i tværmål.

I grøfterne og den opkastede fyld blev der fundet en del bygningsmaterialer og forskelligt genstande, hvoraf noget gik til Museet på Koldinghus. Af disse fund nævnes bl.a.: Nogle store tilhuggede granitoverliggere, munkesten, tegltagsten, skår af vinduesglas (° imellem fund indkommet til Koldinghus i 1896 er der også fragmeterede glasskår med portrætter af Chr.IV og hans dronning), endvidere fragmenter af grønglasserede kakler, et jernbidsel, en del glasserede og uglasserede lerkarskår samt en del dyreknogler.

Endvidere gør Brandorff opmærksom på de indmurede granitkvadre og munkesten, som er blevet brugt som byggematialer i toldhuset fra 1866, dels en vinduesoverligger som trappesten og dels nogle granitkvadre og munkesten i soklen.

Endelig havde lærer Nissen i Skodborghus oplyst, at der i engen vest for voldstedet findes nedrammede svære egepæle, hvoraf enkelte skal være taget op. De var dels naturligt runde og dels firkantet tilhuggede med tilspidsning og med et tværmål på ca.4o cm.

Vel var det parsomt med detaljer ved undersøgelserne, men de havde dog stimuleret interes-

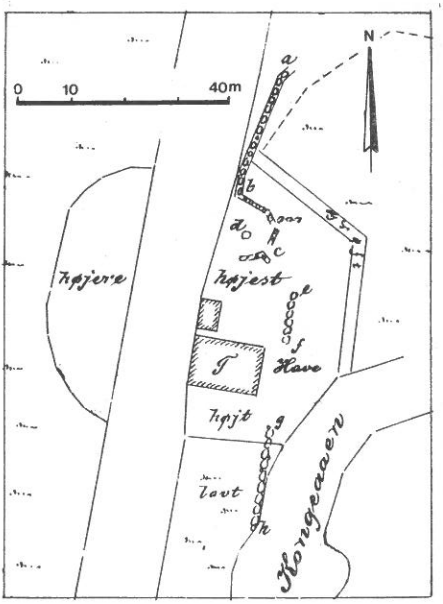

Fig.11. Udsnit af landinspektør Axel Johansens opmålingsplan fra 1927, reduceret målforhold og indlagt ny målestok. T: toldhuset. a-h: opmålte spor af stenfundamenter.

sen for at bevare erindringen om det gamle kongeslot. Både Brandorff og Axel Johansen var med i kredsen af lokale, da der blev taget initiativ til at rejse mindemuren ved landevejen (° Skodborghusvej) på voldstedet lige nord for toldhuset.

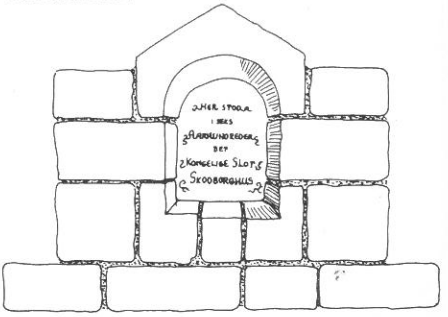

Fig.12. Skitse af kunstneren N.Hansens Jacobsens mindestøtte over Skodborghus kongeslot rejst i 1932.

Fig.13. Den sydlige (A fig.1o) pælespærring gennemskåret af grøften til naturgasledningen. Kraftige, nedrammede pæle ses fortsat i grøftens side og brink. Oven i pælespærringer ses også en mængde store sten. Nord for (til venstre) spærringen fulgte vandaflejrede sandlag i en opfyldt lavning. Foto Esbjerg Museum. Oktober 1985.

Naturgas og stolper

"Frem af den gamle, blottede engbund stritter mørke stumper af de nedrammede pæle, som bar vægten af de ophobede fyldmasser" skriver Hugo Matthiessen i hans navnkundige værk "Hærvejen" fra 193o, hvor han fortsætter: "Ved gravning for få år siden skal man efter signende i en bue vesten om voldstedet have oprodet en mængde kampesten, der tæt sammendyngede synes at have dannet en vejbane over engen,- og utænkeligt er det ikke, at det er resterne af den middelalderlige Alfarvej, man her er stødt på" (s.79).

Disse iagttagelser var man knapt opmærksom på, da Naturgas Syd i oktober 1985 var igang med at etablere en stikledning fra Skodborg by til Vejen, og var nået til Kongeåen syd for Skodborghus med grøftegravningen.

Esbjerg Museum blev underrettet om det påbegyndte gravearbejde fra maler Erik Larsen, der bor i det gamle toldsted. I håb om ikke at komme i berøring med rester af selve voldstedsbanken, besluttede man at flytte linien 2o meter længere mod vest. Det kom derfor som overraskelse, at man ved gravning af grøften alligevel ramte nogle kraftige fundamenteringer med nedrammede træpæle og stenpakninger.

Adskillige opgravede pæle lå på grøftebrinken, da arkæologerne ankom. Man fik herefter arrangeret med gravefirmaet I.Krüger A/s, at gravearbejdet og nedlæggelsen af rørledningen blev indstillet nogle dage, så man kunne foretage en opmålig og beskrivelse af fundforholdene.

Det var dog ikke uden problemer at få nærmere klarhed over de påtrufne anlæg af pæleværk og deres reelle sammenhæng med voldstedet. Dels var den gravede grøft blot o,8-1 m bred og dels var den med en dybde på 1,5 m konstant vand-

Fig.14. Skodborghus gamle toldsted set fra syd, ca.1930. Huset er bygget på den sydøstlige del af voldstedet og som det fremgår af fig.lo,**T** ovenpå den østlige del af "stenhuset" og lidt af Sønderhuset. (Lokalhist.arkiv i Vejen).

fyldt; selv om der var pumper på. Da indgrebene efter gravemaskinen samtidig havde fjernet pæle og sten i selve grøften, var det begrænset hvor systematisk man kunne gå til værks med nødudgravningen.

Det har været umiddelbart vanskeligt at placere pæleværkene i forhold til voldstedets topografi, som vi kender den skitsemæssigt på grundlag af Heinrich Hansen tegning og udskiftningskortets grundplan af bygningsspor, voldsted og brodæmningen til ladegården.

På grundplanen fig.lo er gasledningen indtegnet og fire markante afsnit af pæleværket er fra syd mod nord betegnet A-D, som der henvises til i følgende korte sammenfatning.

A Pælespærring af særdeles kraftige, firkatet tilhuggede og tilspidsede pæle, 3o-4o cm i tværmål og bevaret 1,5 meter lange. Der har stået mindst 3 rækker pæle på tværs af grøften. Imellem pælene var smidt dynger af større og mindre kampesten, munkesten, teglsten, pinde, pæle- og plankestumper.

B Indenfor det sydlige pæleværk kunne man i jordlagene iagttage en opfyldt lavning, fyldt med sandet muldfyld, vandaflejrede sandlag og mørke dyndlag. Iblandet fandtes bl.a. teglstumper og trækulstumper. I dybere lag var der naturlige vandaflejrede lag, som måske skal sættes i forbindelse med et ældre Kongeåløb.

C Imellem punkt **B** og **D** var der serier af vandaflejrede lag, dyndlag og sandede ler- eller siltlag. Imellem disse forekom en del pinde og grenstumper, og forskelligt tømmer.

E Nordligst i grøften fandt man over et parti på godt lo meter rester af indtil 6 pælerækker. Her var der både mindre naturligt runde pæle og kraftigere, firkantet tilhuggede pæle. Mellemrummet mellem to nordligste pælerækker var udfyldt med kampesten, munkesten, tegl, grene osv.

Der blev udtaget prøver af tre

stolper til aldersbestemmelse ved hjælp af dendrokronologien, hvor træets fældingsår kan bestemmes ved årringstællinger og sammenligninger med andet, allerede dateret træ.

Resultatet af disse prøver gav tre dateringer til 1362, "efter 1494" og 154o (kilde: Wormianium, Skalks dendrokronologiske laboratorium).

Selv om disse dateringer falder ret sent i den middelalderlige borghistorie, kan de naturligvis kun angive et tidsrum indenfor hvilket disse pæleværk er anlagt. Da man fra andre borganlæg, bl.a. Stegeborg på Møn, kender lignende palisadeværk og pælespærringer, der ombygges og udvides af flere gange, kan dateringer af de påtrufne konstruktioner kun vedrøre en eller to byggefaser.

Hosstående figur viser en skitse, som blev optegnet ved nødudgravningen. Der benyttes de samme bogstavsbetegnelser A-E, som markeret på fig.lo.
markeret på fig.lo.

Det er vanskeligt med sikkerhed at placere konstruktionerne i forhold til den rekonstruerede voldstedsplan. Muligvis har dette tidligere strakt sig længere mod vest, således at pæleværket er en del af fundamenteringerne af borgbankens sider på syd-og nordbrinken. Dette konstruktionstræk kendes meget lignende fra befæstningen og fundamenteringen af Stegeborg (se bl.a. Svend Nielsens artikel Stegeborg i Skalk nr.4,198o, tegningerne s.5 og 7 nederst)

Det kan heller ikke udelukkes, at der virkelig er en sammenhæng mellem den nordlige pæleværkskonstruktion og det "vejspor" som Hugo Matthiessen omtalte (citatet s.23).

På trods af al tvivlen, brug af fantasien og hypoteser, der endnu mangler at blive ordentlig dokumenteret, så er det her i artiklen alligevel vovet at knytte de mange tilfældige efterretninger sammen. Dette er lidt forenklet lagt ind i rekonstruktionstegningen s.16-17, hvor det jo selvsagt ikke er muligt

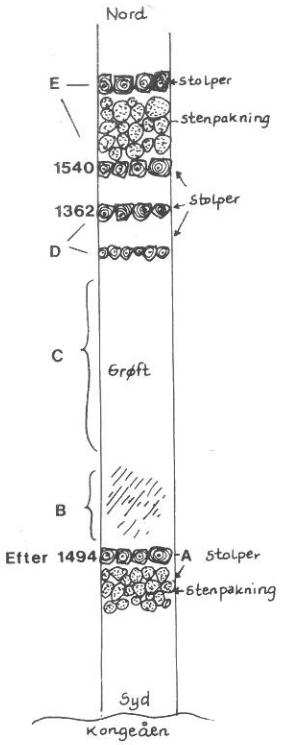

Fig. 14. Ikke målfast opmålingsskitse fra nødudgravningen i 1985. Punkterne A-E er målfast markeret på fig.lo.

at vise alle faser og alternative rekonstruktionsdetaljer. Dette gælder f.eks. den bekræftede uenighed i kilderne vedrørende selve borggårdens bygningskarakter og det er heller ikke med sikkerhed bekræftet, i hvilket omfang borggårdens bygninger har haft synligt bindingsværk.

Den perspektiviske rekonstruktion af borggård og ladegård med de nærmeste omgivelser er udført af arkitekt Thorkil Ebert på grundlag af fig.8. Den hypotetiske fortolkning må undertegnede stå inde for og forhåbentlig få lejlighed til undersøge nærmere i fremtiden.

Museumsinspektør
Sv.Aage Knudsen

Der er bragt sammendrag af udgravningsberetning ved Ingrid Stoumann, Esbjerg Museum j.nr.1519.

DET TREBUNDNE SKEL

I ældre tid forekommer udtrykket "trebunden skel" ikke så sjældent, og da som regel i sammenhænge, der lader forstå, at man her står over for noget særligt. Det trebundne skel spiller en ikke ringe rolle i den lokalhistoriske tradition.

Rent teknisk dækker begrebet to former for skel. Den mest almindelige form er et treskelspunkt, hvor tre bymarker støder sammen. Bymarkerne, ejerlavene, kan ligge i samme eller forskellige sogne og herreder, men det er mindre afgørende. Udtryk som treskel, trekantet skel og tremarksskel kan forekomme og dækker det samme. Det trebundne skel kan undtagelsesvis betegne stedet, hvor jorderne til tre ejendomme støder sammen, uden at der er tale om ejerlavsskel.

Den anden form, om hvilken betegnelsen benyttes, omend væsentlig sjældnere, er et skel, hvor der er sat en skelsten ind i linien mellem to andre. Trebømmet skel kaldes det undertiden.

Det trebundne skel hører til på landet. Betegnelsen forekommer vistnok aldrig i købstædernes bygrunde. Analogt med det trebundne forekommer det firebundne skel, til tider kaldet korsskel.

Funktionen var altså for begge formers vedkommende rent prosaisk, selv om skel, især markskel, grænsen for ejerlavets jorder, og herredsskel, grænsen for de gamle administrative enheder, var omgivet med en vis højtidelighed. Det fremgår bl.a. af ældre regler for skelsætningsforretninger vedrørende netop sådanne skel, regler, der går tilbage til landskabslovene i middelalderen.

Til den første og almindeligste form for trebunden skel, treskelspunktet, knyttede der sig imidlertid før i tiden en del forskellige forestillinger af mindre prosaisk natur, varierende fra egn til egn. Her kunne troldtøj og genfærd husere, selv om man visse steder var af den opfattelse, at disse mørke kræfter blev hæmmet jo nærmere de kom et trebunden skel.

Stedet kunne også være tillagt en vis magisk betydning af mere praktisk tilsnit, f.eks. ved at jord eller græs hentet fra et trebunden skel og lagt på en syg kunne virke helbredende, eller ved at jord herfra blandet i drikkevand kunne hjælpe en syg ko. Det er dog især som begravelsessted for selvmordere, at det trebundne skel forekommer i folkeminderne. Andre udstødte - åndssvage, epileptikere og delinkventer (forbrydere) kan være blevet behandlet på samme måde. Et eksempel på det trebundne skel som begravelsessted er iflg. Oluf Nielsens "Malt Herred" (1870) skellet mellem Brørup, Folding og Malt sogne.

Denne skik er mere generelt beskrevet af H.F.Feilberg i "Dansk Bondeliv" (2.del 1899) og i "Ordbog over jyske Almuemål" (1904-1911) og nævnes også af St. St.Blicher i "Præsten i Vejlby". Et enkelt sted har begivenheden været af så ny dato, at vedkommende har været kendt ved navn, nemlig i det trebundne skel mellem Lånum og Øster Børsting, Smollerup sogn og Vester Børsting, Vroue sogn. Dette skelpunkt er angivet som "Lausens Grav" på Matrikelarkivets originale matrikelkort.

Almindeligvis er de helt anonyme , de der er "kommet sølle af sted", og vi ved intet om årsagen til, at de traf den tunge beslutning. Typisk i den henseende er Oluf Nielsens korte beretning om det trebundne skel mellem Brørup, Folding og Malt. Derimod kan det give sig sære udslag, når overtroen bliver dominerende. I Linå sogn har et måske svagt kendskab til skikken eller en fjern erindring om en sådan begravelse fået den drejning, at det var fanden selv, der var begravet i et trebunden skel, hvorfra han så gjorde egnen usikker om natten. Her virkede det trebundne skel åbenbart ikke hæmmende.

Når det trebundne skel mange steder blev valgt som begravelsessted for selvmordere, kan det

have en rimelig forklaring. Selvmord og selvmordere blev betragtet med angst og gru af almuen. Om en kristelig begravelse kunne der slet ikke være tale, ikke engang om begravelse i indviet jord. Det hindredes ikke alene af religiøse årsager, men også af juridiske. Danske Lov, 1683, og forud for den en kgl. missive (kgl.skrivelse) fra 1592, indeholdt nemlig forbud herimod.

Men i jorden skulle de jo, disse stakler, selv om ærlige mennesker vred sig ved at have med det at gøre. På en almindelig mark kunne man heller ikke begrave dem, ikke fordi det var forbudt, men det kunne give misvækst, mente man. Og så var der faren for, at de ville gå igen og gøre fortræd på mennesker og avl og besætning. For at reducere dette faremoment kunne man for en sikkerheds skyld ved begravelsen ramme en pæl igennem dem for at forhindre dem heri. Selv om denne praksis forlængst er forsvundet, er udtrykket "at ramme en pæl gennem noget" blevet stående. Helt sikker kunne man dog aldrig være. Hvis man derfor valgte trebundne skel, lå de i princippet ikke i jord, der hørte til nogen bestemt landsby, og samtidig blev risikoen fordelt mellem hele tre landsbyer, måske endda tre kirkesogne. Her gik overtro og bondefornuft op i en højere enhed.

Denne skik er nu forlængst borte, og den ændring, der i 1800-tallet sker i det officielle syn på selvmordere, må have virket stærkt befordrende for dens forsvinden. Fra 1815 tolereres det iflg. et kgl. reskript, at de begraves på kirkegårdene, dog uden nogen form for ceremoniel, og i 1866 ophæves de nævnte bestemmelser i Danske Lov ved en ny straffelov, hvorefter begravelsen nu kan foregå i indviet jord og efter det begravelsesritual, der benyttes for alle andre.

Om der til det trebundne skel mellem Brørup, Malt og Folding også har været knyttet nogle særlige forestillinger, fortaber sig i fortiden, men Oluf Nielsens oplysning placerer dog skellet mellem de mange trebundne skel landet over, der har været andet og mere end slet og ret skel.

Arkivar Hans Ejner Jensen,
Matrikeldirektoratets Arkiv,
Titangade 13,
2200 København N.
Tlf. (01) 83 77 33

GRAVHØJENE SOM TRIGONOMETRISKE MÅLEPUNKTER

Der optræder bemærkelsesværdigt mange gravhøjssignaturer og navngivne oldtidshøje på ældre topografiske og økonomiske kort. At dette bl.a. har noget at gøre med datidens opmålingsteknik, skal omtales i det følgende.

Det kgl. Videnskabernes Selskabs kort må regnes for starten på den systematiske kortlægning af Danmark. Opgaven startede i 1758, men først efter 1761 gik man for alvor igang med den samlede, landsdækkende opmåling. Det blev et omfattende projekt, hvor selve opmålingerne først afsluttedes i 1821.

I første fase af arbejdet gennemførtes den såkaldte "triangulation" - et landsomfattende net af stortrekanter med udgangspunkt i Rundetårns koordinater.

Udover målingen af stortriang-

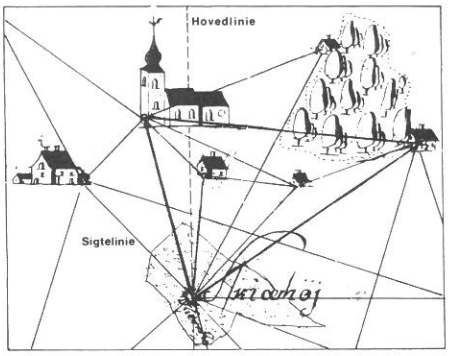

Tematisk eksempel på trianguleringen og indmålingen af lokaliteter ved krydsning af sigtelinier, her fra gravhøj.

lerne gennemførtes pejlinger til en række faste objekter såsom gravhøje, kirker, møller. De journaliserede målinger var grundlaget for udtegningen af et såkaldt "trigonometrisk kort". De skulle herefter prøves og rettes og den geografiske-topografiske landmåling kunne iværksættes.

Landmålerne arbejdede med et målebord med sigtelineal. Fra opmålte parallelle hovedlinier og hovedpunkter blev de topografiske objekters beliggenhed bestemt. Fra hovedpunkterne, ikke sjældent kirker eller gravhøje, optegnedes sigtelinier til gårde, huse, skovskel osv. Sådan flyttede man fra station til station, og hvor de mange linier skar hinanden, lå kirken, gården, huset, gravhøjen osv., uden at man i hvert enkelt tilfælde havde målt afstanden.

For at undgå sigtehindringer i landskabet, valgte man ofte gravhøjene som målestationer. De var samtidig let genkendelige og med mindre de blev sløjfet, ville de ved senere kortprøvninger let kunne genfindes.

Det er i denne sammenhæng vi skal søge noget af forklaringen, når der ret ofte er anført højnavne. Landmåleren ville ikke blot være historisk-topografisk korrekt, påtegningen af navne var også knyttet til hans og observatørernes journalisering og optegning af måleresultaterne.

Det er kun de færreste af egnens originale bordmålingskort, der er forsynet med det komplicerede net af trianguleringer og sigtelinier, antagelig fordi en del af kortene er rentegninger af landmålerens kortblade. Som et karakteristisk eksempel bringes nedenfor et mindre udsnit af kortet over "Egnen ved Egtved ...optaget år 1805". Man ser her, hvorledes næsten alle målestationer ude i landskabet er navngivne gravhøje og bakkeknolde.

Sv.Aa.Kn.

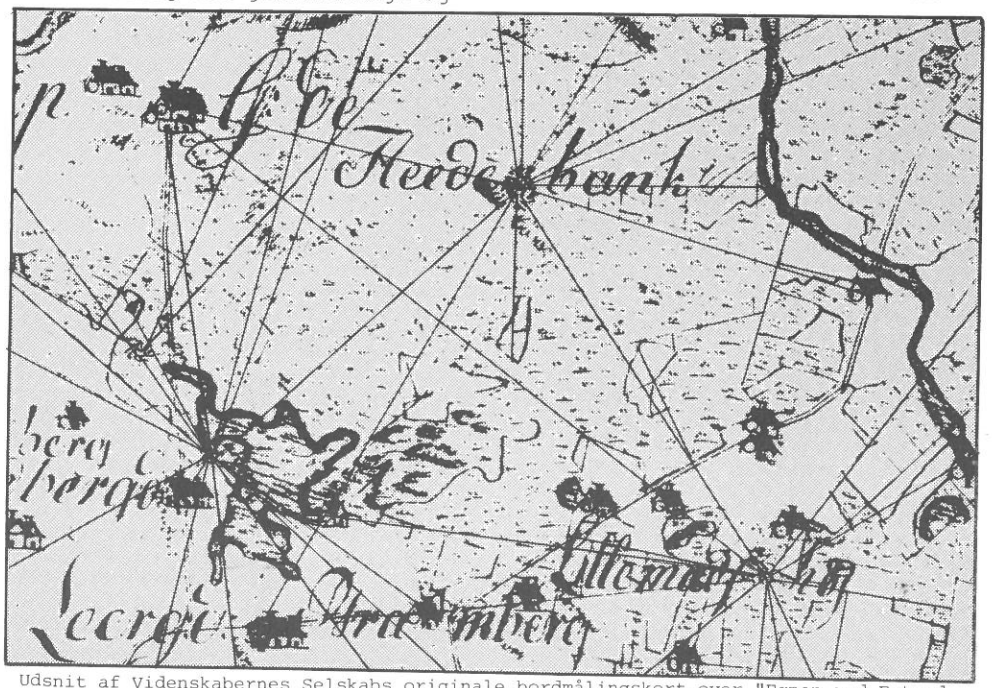

Udsnit af Videnskabernes Selskabs originale bordmålingskort over "Egnen ved Egtved ...optaget aar 1805". For tydelighedens skyld er sigteliniernes streger optrukket. Original i 1:20.000, her i reduceret målforhold.

TEKSTILGRUPPEN

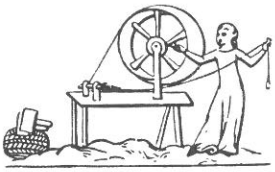

Blandt de indkomne tekstiler siden sidst vil vi her omtale en brudekjole fra 1912.

Brudekjolen er syet på en systue i Århus og den blev båret af den 21-årige Anna Nielsen, da hun den 20. september 1912 blev gift med gårdejer Anders Simonsen Straarup, "Frydensborg" i Vorbasse.

Der var 74 gæster til bryllluppet og brudebilledet findes nu i samlingen i Lokalhistorisk Arkiv i Vejen.

Brudekjolen er syet af hvidt bomuldsbatist med isat tyl, med broderi. Den har tylsærmer, der afsluttes med tylflæse. På brystet er der påsat en stofrose.

Underskørtet er af stivnet bomuldslærred med flæse forneden.

Snittet er med høj talje (omkreds 74 cm.) og megen vidde i nederdelen (nederste omkreds 220 cm.)

Kjolens længde er 130 cm. I ryggen er den lukket med hægter og trykknapper.

Kirsten L og Kirsten S

Kirsten Lorentzen,
Fr.VII's Gade 4, Vejen.
Tlf. 36 12 20.

Anna Nielsens brudekjole fra 1912.
Tegning af Kirsten Strandhauge.

ASKOV-BORGERES HVERDAGSTØJ 1886, 1936 OG 1986 EFTERLYSES !

Som nævnt andet sted her i Museumsavisen, arrangerer Egnsmuseet i samarbejde med Askov Bylaug til efteråret en særudstilling i anledning af Bylaugets 100-års jubilæum.

Vi vil her bl.a. gerne som et tidsbillede vise tre persongrupper (på giner) med dagligdagens dragt fra Bylaugets stiftelsesår i 1886, fra tiden omkring 50-års jubilæet og fra i dag.

Det sidste behøver vi underforstået ikke at efterlyse, men med hjælp fra egnens beboere i Askov og omegn håber vi at kunne rekonstruere de to andre situationer. I løbet af foråret og sommeren vil det vise sig, om et kik på lofter, i skabe og kister eventuelt vil gøre udstillingsemnet til en realitet.

Det er ikke nødvendigvis stadstøjet vi har i tankerne - ligeså gerne det slidte arbejdstøj og hverdagstøjet. Egsnmuseet vil naturligvis gerne erhverve dragtstykkerne, men vi er også taknemlige for blot at få mulighed for at låne os frem til selve udstillingen.

Sv.Aa.Kn.

EGNSSPILGRUPPEN

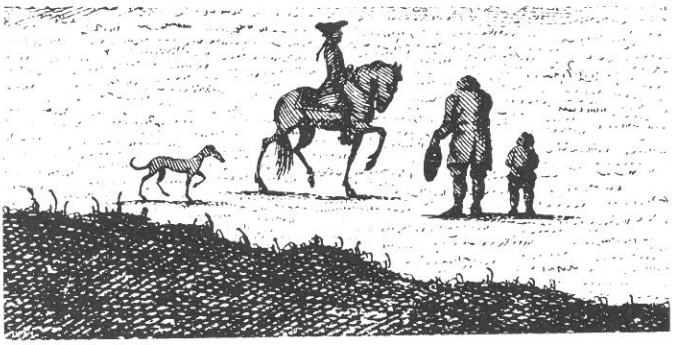

Der er ved at komme skred i arbejdet med at få udformet et egnsspil. På nuværende tidspunkt har gruppens medlemmer fået tilsendt mit oplæg til et skuespil omkring Sønderskov-uroen i 1760'erne. Dets arbejdstitel er "Frihed er det bedste guld".

Desuden har jeg udformet en prøveakt, der vil blive sendt ud til gruppens medlemmer i marts måned samtidig med indkaldelsen til det andet møde i gruppens historie.

Jeg har pr. 30.12.86 indsendt en ansøgning til Stavnsbåndsjubilæumsudvalget om tilskud til vores projekt. Ansøgningen lød på 30.000 kr., det maksimale støttebeløb. Vi skulle få svar på, hvad vi kan få af støtte, engang i marts-april. Under alle omstændigheder vil jeg indkalde til det tidligere omtalte møde i marts.

På samme møde er det meningen, at vi skal snakke om mit oplæg til stykket om bondeuroen og om den omtalte prøveakt. Dernæst vil det fremtidige arbejde blive diskuteret, selvfølgelig.

Der er altså ved at komme lidt skred i gruppens arbejde, og forhåbentlig vil det være muligt at kunne forelægge et fuldt færdigt teaterstykke til sommer, så at vi til efteråret vil kunne begynde at gå igang med det praktiske arbejde omkring stykkets opsætning. Sådan ser det altså ud på nuværende tidspunkt fra min synsvinkel.

Hans Jørgen L.Larsen,
Faurskovvej 9,
Lindknud,
6650 Brørup.

Tlf. 38 80 31

PS. Egnsspilgruppen er åben for alle interesserede. På nuværende tidspunkt er der 25 medlemmer. Nye medlemmer er velkomne og kan blive optagne på listen ved henvendelse til mig.

HJLL

STØT DET KULTURHISTORISKE MUSEUMSARBEJDE PÅ EGNEN

BLIV MEDLEM AF EGNSMUSEUMSFORENINGEN

ÅRSKONTINGENT 30 KR. - ÆGTEPAR 40 KR.

Foreningens kasserer:
Chr. Baastrup Nielsen, Danmarksgade 4, 6600 Vejen

GIRO 6 70 80 72

REGNSKAB 1985

Indtægter:

Sparekasse- og girobeholdning	kr. 39.033,71
Tilskud fra Holsted, Brørup og Vejen kommuner	- 20.325, -
Tilskud fra Ribe Amtskommune	- 13.000, -
Kontingent	- 5.405, -
Renter af indestående i Sparekassen og giro	- 4.184,92
	kr. 81.948,63

Udgifter:

Foredrag og møder	kr. 2.265,90
Museumsavisen	- 8.618,70
Annoncer og porto	- 4.605,75
Foto- og kontorartikler	- 3.438,13
Telefon	- 1.141,50
Arbejdsgrupperne	- 2.026,04
Udflugt	- 1.041,90
Udført museumsarbejde	- 14.977,69
Køb af kontorinventar	- 7.464,26
Køb af museumsgenstande og bøger	- 483, -
Sparekasse og girobeholdning	- 35.885,76
	kr. 81.948,63

Status pr. 31. december 1985.

Aktiver:

Sparekasse- og girobeholdning	kr. 35.885,76
Beholdning af rapporter - ansl.	- 3.000, -
Museumsgenstande og bøger	- 13.234,85
Kontorinventar	- 21.852,86
	kr. 73.973,47

Regnskabet er gennemgået og fundet i orden.
Beholdningerne er afstemt med sparekassebøger og giroudskrift.
Til regnskabet haves ingen bemærkninger.

Holsted, den 8. januar 1986.

Holger Nielsen C.Carstensen

BESTYRELSEN PR. 1.FEBRUAR 1986

Formand: Johs.Hansen, Brørup - næstformand: David Madsen, Føvling - kasserer: C:Baastrup Nielsen, Vejen - sekretær: Svend Aage Knudsen, Herlev - Øvrige medlemmer: Inge Bjørn, Askov - Agner Frandsen, Askov - Aage la Cour Petersen, Askov, - Harald Iversen, Holsted. Udpeget af Holsted kommune: Hans O.Hansen - af Brørup kommune: Jørgen Kiilerich - af Vejen kommune: Bent Steffensen.

KONTORET

NYGADE 1 (MERCI), VEJEN - ÅBENT ONSDAGE FRA 14 - 17

TLF. 36 33 43 GIRO 6 70 80 72

KONGEÅMØDET

Det var i år ikke muligt at få Museumsavisen ud før mødet på Kongeåkroen i Foldingbro på afstemningsdagen den 10. februar. Men mødet blev holdt - med omkring 120 deltagere.

For en ordens skyld nævnes programmet her:

I fire korte foredrag belyste de tre foredragsholdere nogle træk af Kongeåegnens topografi og historie. Foredragene ledsagedes af lysbilleder.

Museumsinspektør Svend Aage Knudsen: Kongeåen som topografisk og bebyggelseshistorisk grænse.

Cand.mag. Hans Jørgen L.Larsen: Nielsbygaard - en væbnergård fra senmiddelalderen.

Sv.Aa.Knudsen: Skodborghus - en næsten glemt middelalderfæstning.

Tidl.frimenighedspræst Niels Gaardhus: Posthistorie langs Kongeåen og Skodborghus grænsepoststation.

Museumsavisen vil senere bringe en udførlig artikel om Nielsbygaard.

SKIBELUND EFTERSKOLE

Tirsdag den 11. marts kl. 19.30

GENERALFORSAMLING

Dagsorden efter vedtægterne

På valg er Johannes Hansen, Brørup, Harald Iversen, Holsted og David Madsen, Føvling

Efter generalforsamlingen

lysbilledforedrag

SELAGER - EN LANDSBY FRA ÆLDRE ROMERSK JERNALDER VED OKSBØL

Museumsinspektør Svend Aage Knudsen fortæller om arkæologiske udgravninger i indlandsklitterne vest for Ål plantage.

HOLSTED - BRØRUP - VEJEN EGNENS MUSEUMSFORENING

FORMAND: Johannes Hansen, Søndergade 50, Brørup, tlf. 38 11 14
KASSERER: Chr. Baastrup Nielsen, Danmarksgade 4, Vejen, tlf. 36 06 21

MUSEUMSAVISEN: Agner Frandsen, Askov Kirkevej 7, Vejen , tlf. 36 14 97
Svend Aage Knudsen, Runddyssen 21, 2730 Herlev, tlf. o2 91 11 93
Hans Jørgen L.Larsen, Faurskovvej 9, Lindknud, Brørup, Tlf. 38 80 31

ISSN 0108-8858

VEJEN BOGTRYKKERI
(05) 360615